

הישיבה התשעים-וארבע של הכנסת העשירית

יום שני, ט"ז בסיוון התשמ"ב (7 ביוני 1982)

ירושלים, הכנסת, שעה 16:02

א. איחולי החלמה לשגריר שלמה ארגוב וברכת עידוד לצה"ל בפעילותו בלבנון

תופיק טובי (החזית הדמוקרטית לשלום ולשוויון):
אני מבקש רשות להצעה לסדר.

כולנו שותפים לצער על ההתנקשות הנפשעת בשגריר ישראל בלונדון. אבל אי אפשר לעבור לסדר-היום בלי שהממשלה, שפתחה במלחמה נפשעת נגד לבנון, תבוא ותיתן את הדין. היא צריכה לתת את הדין על כך שהבעירה להבה גדולה באזור הזה — — —

היו"ר מ' סבידור:

אדוני. חבר הכנסת טובי — — —

תופיק טובי (החזית הדמוקרטית לשלום ולשוויון):
אי אפשר לעבור לסדר-היום — — —

היו"ר מ' סבידור:

חבר הכנסת טובי, שב. לא שמעתי דבר.

תופיק טובי (החזית הדמוקרטית לשלום ולשוויון):
הממשלה הזאת, שהציתה — — —

היו"ר מ' סבידור:

חבר הכנסת טובי, אני קורא אותך לסדר.

תופיק טובי (החזית הדמוקרטית לשלום ולשוויון):
— — —

היו"ר מ' סבידור:

חבר הכנסת תופיק טובי, אני קורא אותך לסדר בפעם השנייה.

תופיק טובי (החזית הדמוקרטית לשלום ולשוויון):
הממשלה הזאת, שהציתה תבערה — — —

היו"ר מ' סבידור:

חבר הכנסת תופיק טובי, אני קורא אותך לסדר בפעם השלישית. שב. לא שמעתי את הנאום. לא שמעתי דברי הודעות כאשר בריית-המועצות החליטה להיכנס לארץ אחרת של העולם התופשי — — —

תופיק טובי (החזית הדמוקרטית לשלום ולשוויון):
אני מבקש שתקרא את הממשלה, שתבוא הנה ותיתן את הדין.

היו"ר מ' סבידור:

חבר הכנסת תופיק טובי, אני מזהיר אותך בפעם השלישית.

היו"ר מ' סבידור:

אני מתכבד לפתוח את ישיבת הכנסת.

תופיק טובי (החזית הדמוקרטית לשלום ולשוויון):
אני מבקש הצעה לסדר.

היו"ר מ' סבידור:

אחר כך.

חברי הכנסת, כולנו עדיין מזועזעים מן ההתנקשות הנפשעת בשגרירינו בלונדון, שלמה ארגוב, שבוצעה על-ידי שליחי הארגון הרצחני, חסר המצפון והמעצור, אשר אימץ לעצמו את השם של ארגון שחרור.

מרב נשיאי הפרלמנטים בעולם הנאור נתקבלו מברקים, המביעים זעם על המעשה הנחשק והפחדני ואיחולים להחלמתו של הפצוע אנושות. אסתפק בקריאת מברק אחד, של נשיא הפרלמנט הצרפתי לואי מרמו:

לכבוד מר מנחם סבידור

יושב-ראש הכנסת

אדוני היושב-ראש,

מתוך זעזוע וזעם עמוק על ההתנקשות הזדונית שהיתה הלילה בשגריר ישראל בלונדון — בקשתי היא, כי תעביר לממשלת ישראל ולמשפחתו של מר שלמה ארגוב את רגשי השתתפותי ואת איחולי מקרב לב להחלמתו המהירה.

בכבוד וביקר,

לואי מרמו,

נשיא האספה הלאומית הצרפתית."

חברי הכנסת, עינינו נשואות לשמים בתפילה, ששגרירינו המבריק, שהביא כבוד ויקר למדינה, יחלים במהרה מפצעיו, וכי יזכה לרפואה שלמה. בשם כולכם הנני שולח מעל במת הכנסת ברכת עידוד לגברת חוה ארגוב ולכל בני המשפחה.

חברי הכנסת, צה"ל, המופקד על ביטחון הארץ והעם, נצטווה על-ידי הממשלה לעקור את קני המרצחים בלבנון, לקטוע את הזרוע המורמת נגד כל יהודי באשר הוא יהודי, ולהרחיק את האיום המתמיד וסיוט ההפגזות מעל יישובי הצפון.

נלווה את צבאנו על חייליו ומפקדיו, גיבורי-הנפש ואמיצי-הלב, באהבה ובחזרה, ונאחל להם להשלים את המשימה במהרה ובמינימום קורבנות.

חוכרת כ"ח, ישיבה צ"ד

— איחולי החלמה לשגריר שלמה ארגוב וברכת עידוד לצה"ל בפעילותו בלבנון; מסמכים שהונחו על שולחן הכנסת; סקירת סגן ראש הממשלה ושר החקלאות על פעולות משרדו —

שלמה הלל (המערך):

אני מצטער, אדוני היושב-ראש, זה אינו רומה, ורברך אלה מיתרים.

יעקב ז'אק אמיר (המערך):

נאחל לצה"ל שיצליח במשימתו.

הי"ר מ' סבירור:

אמרנו זאת. אני מקווה שכל הכית מזדה עם מה שאמרתי בדברי הפתיחה.

ב. מסמכים שהונחו על שולחן הכנסת

לדיון מוקדם — הצעת חוק ערץ טלוויזיה מסחרית, התשמ"ב-1982, של חברי הכנסת ר' זיגרמן ור' תיכון; הצעת חוק לחיקון פקודת העיריות (תיקון מס' 28) (מניעת שפיכת פסולת בניין), התשמ"ב-1982, של חבר הכנסת מרדכי וירשובסקי; הצעת חוק התכנון והבנייה (מבנים בלתי גמורים), התשמ"ב-1982, של חברי הכנסת מ' וירשובסקי וא' רובינשטיין.

ג. סקירת סגן ראש הממשלה ושר החקלאות על פעולות משרדו

משרדי החקלאות והאוצר אמצעים לסייע ליישובי הצפון במצוקתם. לא אנוכס כאן במספרים, אך אני יכול לקבוע, כי הסיוע הוא בהיקף הפוטרי את המושבים מהסתבכות ארגוניהם בהשקעות לא-רווחיות.

כן נכללים 5 ממושבי הגליל בקבוצת 30 המושבים הזוכים לטיפול מיוחד, וב-10 נוספים מטפלים במשותף הסוכנות היהודית ומשרד החקלאות. למציאת העסקאות נוספות ולשילובן במבנה המשקי-חקלאי הצר של יישובים אלה.

כנסת נכבדה, החקלאות הישראלית עמדה בשנים האחרונות מול קשיים לא מעטים. שנבעו בעיקרם מהתפתחויות כמשק הישראלי ובשוק העולמי, שהשפיעו במידה לא קטנה על רווחיות הענפים העיקריים, התפתחויות בתחום הייצוא, למרות הקשיים שבפניהם ניצבו לאחרונה החקלאים בעיקר בתחום המימון, האשראי והרעת תנאי הסחר, כפי שאפרט בהמשך דברי, נמשכה מגמת הצמיחה במגזר החקלאי, שהגיעה בשנת התשמ"א לשיעור גבוה מזה שהושג בחמש השנים האחרונות.

הייצור החקלאי גדל ריאלית בשנה האחרונה ב-4.4%, והגיע ל-21.3 מיליארד שקלים. התוצר המקומי הנקי של החקלאות, כלומר הערך המוסף, גדל ב-9.3%. יצוין שגידול זה נבע בעיקר מהרחבה פיסית כמותית של הייצור החקלאי, והוא לא קיבל ביטוי מקביל בהכנסות החקלאים, בעיקר כתוצאה מהירידה הריאלית במחירי התוצרת החקלאית.

ההתפתחות האחרונה הזאת ממקרת את הבעיה המרכזית, שכפניה ניצבת החקלאות הישראלית — הכטחת תמורה ריאלית ההולמת את התרומה של החקלאים למשק הלאומי.

התורמים העיקריים להתרחבות הייצור החקלאי בשנת התשמ"א היו היבולים המבורכים של פירות הקיץ, הכותנה, הירקות והפירות. עם זאת, בשנת התשמ"א היו גם בתחום הייצור התפתחויות שליליות, בעיקר מחמת פגעי טבע. הדבר בלט במיוחד בענף האבוקדו, שיבוליו הצטמצמו בשנה שעברה

גא להוציא את חבר הכנסת תופיק טובי מן האולם. אני מבקש שחזוב את האולם.

קריאה:

צריך למחוק את הדברים מהפרוטוקול.

הי"ר מ' סבירור:

אין מה למחוק. מה שישאר בפרוטוקול הוא, שלא שמעתי דברי זעזוע כאשר מישוה נכנס וכבש ארץ אחרת של העולם החופשי. פתאום מזעזעים כאשר אנו מרימים יד לעקור קני המרצחים. שושנה ארבל-אלמולזינו (המערך): מה ההשוואה הזאת?

מזכיר הכנסת ג' לורץ:

ברשות יושב-ראש הכנסת, הנני מתכבד להודיע, כי הונחו היום על שולחן הכנסת:

לקריאה ראשונה מטעם הממשלה — חוק הבחירות לכנסת ולרשויות מקומיות (הוראת שעה), התשמ"ב-1982.

הי"ר מ' סבירור:

חברי הכנסת, אנו עוברים לסעיף הראשון בסדר-היום: סקירת סגן ראש הממשלה ושר החקלאות על פעולות משרדו. אני מזמין את סגן ראש הממשלה ושר החקלאות, שמחה ארליך, להביא את הסקירה.

סגן ראש הממשלה ושר החקלאות ש' ארליך: אדוני היושב-ראש, רבותי חברי הכנסת, בשעה שחיילנו פועלים בלבנון בשליחות הממשלה להרחקת המחבלים מגבולנו — — —

שלמה הלל (המערך):

מה זה "בשליחות הממשלה"?

סגן ראש הממשלה ושר החקלאות ש' ארליך:

הממשלה החליטה להטיל על צה"ל לבצע מבצע — — —

שלמה הלל (המערך):

בשליחות העם, לא בשליחות הממשלה.

סגן ראש הממשלה ושר החקלאות ש' ארליך:

הממשלה החליטה להטיל על צה"ל משימה צבאית, וצה"ל מבצע את שליחות הממשלה.

שלמה הלל (המערך):

זו איננה שליחות הממשלה.

סגן ראש הממשלה ושר החקלאות ש' ארליך:

אני מבקש לשלוח ברכה מיוחדת ליישובים וליישובים החקלאיים שלאורך גבול הלבנון. כולנו מלווים בברכות את חיילינו, ומאחלים להם הצלחה במילוי משימתם. אני מאמין, כי לאחר זמן קצר ביותר יוכלו הכול ליהנות משקט ומשלווה ולהתרכז בפיתוח משקיהם החקלאיים. פיתוח זה נתון בקשיים לא מעטים בשל אמצעי ייצור לא מספקים שניתנו לחקלאים עם עלייתם לקרקע.

אני שמח להודיע לכנסת, כי כבר בימים אלה נוקטים

הממשלה מצדה מסייעת ליצוא באופן משמעותי. לדוגמה, הממשלה ספגה השנה ירידה משמעותית בתמורות בחקר-לארץ, שנגרמה בגלל תחרות כלתי צפויה מצד יצרנים אחרים. עם זאת יש להבטיח הקטנת הסיכון הקשור לאי-הוודאות בפערים שבין קצב האינפלציה המקומית לפיחות בשער המטבע.

ברצוני לעמוד ביתר פירוט על כמה גורמים, שתדמו להתפתחויות בשנה שחלפה, בחלקן קשורות לתופעות שקרו בחקלאות בשנים קודמות ובאות לביטוי רק לאחרונה, ובחלקן קשורות להתפתחויות חיצוניות למגזר החקלאות.

בשנת התשמ"א נתקלו החקלאים בבעיות מימון קשות. המוצאות את ביטוי גם בנטל הריבית הרובצת על היצרנים החקלאיים. אנו סבורים, כי יש מקום לחמיכה במימון החקלאות, וזאת המכנה המיוחד של מגזר זה. המורכב ממספר רב של יצרנים קטנים, ומאופיו המיוחד של הייצור החקלאי. שלא ניתן לווסתו ולכוונו רק על-ידי האדם. כהתאם למגמה זו חידשנו את הזרמת ההון החדר לייצור המקומי, וכבר העמדנו סכום ראשוני של 500 מיליון שקלים, שבדעתנו להרחיבו בתקופה הקרובה.

שנת התקציב 1981/82 היתה השנה הראשונה להפעלת החוק לעידוד השקעות הון בחקלאות. זה חייב התארגנות נרחבת של המשרד על שלוחותיו השונות. בשנה זו הוקצו במסגרת החוק מתקציב הפיתוח של המשרד כ-451 מיליון שקלים. אין לי ספק כי יש מקום להכנסת שיפורים בחוק כפי שהוא מנוסח עתה, ואנו פועלים בכיוון זה.

אין להתעלם גם מכך, שבתחומים מסוימים קיימת אפליה בין הענפים היצרניים במשק הלאומי. הכוונה בעיקר לתחום המיטוי. שבמשך שנים רבות כלטה בו אפליה לרעת החקלאות, במיוחד בנושאי המיטוי האינפלציוני והפתח. אנו מקווים, כי הצעות החוק הנמצאות בדיון בכנסת וכוועוד הכנסים יביאו לחיקון מהותי של העיוותים שנוצרו במישור זה.

עלי לציין, כי בשנת התשמ"א חל שיפור מסוים בהכנסה היחסית של חקלאים עצמאים בהשוואה לכלל המועסקים במשק, מ-78% בשנת התש"ם ל-83% בשנת התשמ"א. כמו כן יש להדגיש את היציבות במספר המועסקים בחקלאות, תופעה שלא היתה שנים רבות, וזאת הודות לפיתוח גידולי היצוא שהם עתירי הון ועבודה.

עם זאת, ברצוני להדגיש בכל כוחד ההדגשה, שבמגזר החקלאות קיים מרכיב, הכולל את המושבים הצעירים אשר הוקמו לאחר קום המדינה, שמצבו קשה ביותר ומעורר דאגה רבה. הדבר מתחייב לכ-150 יישובים כאלה. הסיבה למצב זה היא היסטורית, ונובעת גם מהתפתחויות שוטפות. כאשר אני מדבר על סיבות היסטוריות, כוונתי לעובדה שבחקופת ההתיישבות הגדולה, בעיקר של שנות התמישים, הוקמו יישובים חקלאיים באזורי הארץ השונים כלי שניתנה הדעת בצורה מספקת על אמצעי הקיום העומדים לרשותם. כתוצאה מכך אנו עומדים מול יישובים הוועקים, וכצדק, לאמצעי ייצור נוספים, שאין לנו. אין ספק כי הקמת יישובים בצורה זו הולירה חלק מן הבעיות שעמן עלינו להתמודד עכשיו. אני מקווה שנמצא להן פתרון.

אהרן נחמיאס (המערן):

בכל זאת היישובים התקיימו בכבוד עד לפני שנתיים.

סגן ראש הממשלה ושר החקלאות ש' ארליך:
אני מבקש, חבר הכנסת, תן לי לסקור את הדברים. אתה יכול להשתתף בוויכוח, אני אקשיב ואשיב לך.

כ-75% לעומת שנה קודמת, וכענף ההדרים — שכתוצאה מהקטנת היבולים ומעקירות פרסים ירד היקף הייצור כ-83,000 טונות. גם כולי החיטה נפגעו מבעיות חלקית כנגב. כתוצאה מחלוקה גרועה של גשמים באזור הדרום. כענפי בעלי-החיים אופיינה שנת התשמ"א. בהשוואה לשנת התש"ם, בהחזרת מרבית המוצרים למעגל הסובסידיות, כתוצאה גדל הייצור שהושפע מעליית הביקוש וחי שיפור יחסי ברווחיות ענפי החלב, הפטמים, בשר ההורו וכיצי המאכל. השנה אופיינה גם באספקה שוטפת של תוצרת בעלי-חיים, בהקפדה ובשמירה על המחירים המובטחים לחקלאי. מטרה זו הושגה הודות לתכנון שמנע היווצרות עודפי תוצרת. בשנת התשמ"א נמשכה המגמה הרב-שנתית של התרחבות הגידולים הצמחיים לעומת ענפי בעלי-החיים. תהליך זה תואם את היתרון היחסי של החקלאות הישראלית ואת מדיניות הממשלה בתחום זה.

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה, ההתפתחויות ביצוא החקלאי בשנה שחלפה אופיינו במגמה מעורבת. כלל היצוא של התוצרת החקלאית, הטרייה והמעובדת, הסתכם ב-847 מיליון דולר, גידול של 8% בהשוואה לשנה קודמת. אך כמושגים של דולרים קבועים מתקבלת יציבות בערך היצוא בשנה זו.

יצוא הירקות עלה ב-30%; יצוא הפרחים — ב-24%; יצוא הכותנה — ב-16%; אגוזי אדמה — ב-14%. לעומת זאת קטן יצוא הפירות ב-30% כתוצאה מהפגיעה ביבולי האבוקדו. יצוא ההדרים נשאר כרמה של שנה קודמת, מהסיבות שצוינו קודם לכן.

במונחי דולרים שוטפים הסתכם יצוא ההדרים ב-242 מיליון דולר; יצוא גידולי שדה, בעיקר כותנה, ב-135 מיליון דולר; פרחים — ב-84 מיליון דולר; ויצוא הירקות — ב-36 מיליון דולר.

היצוא החקלאי עובר בשנים האחרונות תהליך של גיוון והתרחבות. היצוא הטהר הסתכם בשנת התשמ"א בכ-600 מיליון דולר וגדל ב-3%, ולעומתו היצוא של תוצרת חקלאית מעובדת גדל ב-22% והגיע ל-248 מיליון דולר.

ללא ספק עובר היצוא תהליך של שינויים מבניים, כאשר משקל ענף ההדרים יורד יחסית במקביל לעלייה במשקלם של ענפים אחרים, כגון ענפי הפרחים והכותנה, המהווים כשליש מהיצוא, וכן ירקות מחוץ לעונה ופירות סובטרופיים.

הייצור ליצוא, שהוא בעל גרישות גבוהה, מתרכז דווקא במושבים שבעיקרם הם מושבים צעירים. כתוצאה מכך, חלקם הגדול נפגע, יחסית למגזרים אחרים בחקלאות, כפי שאפרט בהמשך דברי.

ברצוני לציין, כי המעבר לחקלאות יצוא הולך וגדל דווקא בחקופה שבאיורופה, שהיא השוק העיקרי של התוצרת שלנו. מתפתחים תהליכים שהם שליליים לגבינו, מבחינת ריבוי המתחרים והצטרפות מדינות חדשות לשוק המשותף.

היצוא הישראלי נפגע בעיקר בשל שתי סיבות: א. משקלו הגדול של היצוא בתפוקה החקלאית, 38%, בערך המוסף — 50%, ושיעור הערך המוסף הגבוה ביצוא החקלאי, 80%. יש לזכור, שמרבית היצוא החקלאי הוא קשיח, ומגיב באטיות ובפיזור זמן על שינויים ברווחיות. מדובר בעיקר במטעים, בחממות ובגידולי שדה, שאין להם אלטרנטיבות בגלל היקפם או בגלל אזורי גידולם. למשל ירקות בערכה: ב. קצב אטי יותר של פיחות המטבע בחודשי החורף, שבהם מתרכזות מרבית היצוא החקלאי שלנו.

— סקירת סגן ראש הממשלה ושר החקלאות על פעולות משור: שאלות ותשובות —

דולר. אנחנו מקווים כי זו רק ההתחלה. שיתוף זה יכול לקבל ממדים רציניים לטובת שני הצדדים.

אדוני היושב ראש, חברי הכנסת, כמה מלים על דפוסי הפיתוח העתידיים: החקלאות הישראלית נמצאת בשלב פיתוח מתוחכם ומורכב. בעיותיה המרכזיות קשורות במגבלת גורמי הייצור העומדים לרשותה וביוקרה ההולך וגובר של חלק חשוב מהם, בעיקר בתחום המים והאנרגיה. המדיניות החקלאית בשנים הקרובות תצטרך אפוא להתבסס על כמה עקרונות יסודיים: התכנון החקלאי ימשיך להיות מכשיר מרכזי חשוב למניעת זעזועים ולקידום פיתוחו של המגזר; יושם דגש בבסיס החקלאות הקיימת, פוט לאותם אזורים שעליהם יוחלט במיוחד; פיתוח משקים חקלאיים חדשים יתאון על-ידי צמצום כמספר המתפרנסים מחקלאות באזורים שאין בהם אפשרות לפתח חקלאות מבוססת על כדאיות כלכלית.

בחלק מההתיישבות הנמצאת באזורים בעייתיים מבחינת אמצעי הייצור, כגון אזור ההר, ייעשה מאמץ למצוא פתרונות שלא במסגרת החקלאות אלא בפיתוח ענפי משק אחרים, כגון תעשייה ותיירות. לצורך זה ייעשה מאמץ משותף עם משרד התיירות ומשרד העבודה והרווחה ליצירת מקורות תעסוקה אלטרנטיביים לאוכלוסיות של המקומות הללו.

אדוני יושב ראש הכנסת, בסיס דברי אתיחס לכיווני הפיתוח של המגזר, שהוגדרו בצורה ברורה בתוכנית הפיתוח החדשה, אשר קובעת את היעדים לעשור הקרוב, תוך שימת דגש בהעלאת תרומתה של החקלאות למשק הלאומי בתחומים אלה: 1. גידול הצמיחה הכלכלית, המספקת וההכנסות של החקלאים; 2. שיפור מאזן התשלומים; 3. העלאת רמת האספקה העצמית ותרומתה לביטחון המזון; 4. בלימת קצב האינפלציה; 5. הרחבת ההתיישבות לביטחון ושמיירת שטחי הלאום ופיתוח סביבה ושמירת איכותה.

יצוין, כי בעשור הנוכחי חלים שינויים בדפוסי הפיתוח של החקלאות הישראלית. בעשור זה בא לידי ביטוי, כהשוואה לעבר, שינוי יחס בין הייצור החקלאי לצריכה המקומית לטובת הייצור ליצוא, והמשך המעבר מחקלאות קונבנציונלית לחקלאות עתידית.

קצב הצמיחה האפשרי של התוצר החקלאי הוא 5.6% לשנה. שיעור זה יושם אם תתאפשר הרחבת היצוא החקלאי בשיעור שנתי של 7.2%. ההכנסות מן היצוא מהוות ככר כיום 50% מהכנסות החקלאים, ומשקלן יעלה בעתיד. תהליך מעבר זה של החקלאות לכיוון היצוא יוצר מצב חדש, הוא מגביר את תלותה בהשפעות האקסוגניות של שווקים בין-לאומיים, הקולטים את מוצרי היצוא של ישראל, ובמקביל גוברת תלותו בתשלומים המיוכאות. מצב חדש יחסית זה מחייב היערכות מתאימה של מגזר החקלאות תוך תיאום עם יעדי הפיתוח של המשק הלאומי.

רבותי חברי הכנסת, אנו מציינים השנה "מאה שנות התיישבות" אנו עושים זאת בהכרה גאוה על מה שהושג בעבר. בהתמודדות בלתי-נלאית עם קשיים אלה, בצד הישגים בהווה ותקוות רבות לעתיד, אכן נמשך במשימה במאה השנייה.

היו"ר מ' סכידור:

תודה לסגן ראש הממשלה ושר החקלאות.

אהרן נחמיאס (המערך):

אני מעיר את ההערה בצורה תרבותית.

סגן ראש הממשלה ושר החקלאות ש' ארליך:
אנחנו יכולים לדבר פה על צורה תרבותית? — זה מעל לכל ויכוח.

המשק המשפחתי הצעיר סובל מליקוי מבני. הוא היה צמוד במשך שנים רבות לתקציב המדינה. הקונברסיות לא שיפרו את מצבו היצרני. הדבר הפך לבעיה לאומית. ולדעתי הוא מחייב אותנו, את הממשלה כולה, את ארגוני החקלאים ואת המוסדות הלאומיים, למצוא יחד פתרון קונסטרוקטיבי לשיקום כלכלי של היישובים האלה.

לצורך זה החלטתי על הקמת ועדה מקצועית אשר תציע פתרונות. אך ללא מאמץ משותף של הגורמים לא נוכל לפתור את הבעיה. במקביל בוחן עתה המשרד, בשיתוף עם גורמים נוספים, כמו הסוכנות היהודית, העמדת אמצעי ייצור נוספים, שאינם כהכרח חקלאיים, לרשותם של המתיישבים הללו. בין היתר אנו בוחנים אפשרות להפוך משקים חקלאיים למשקי עור, ולייצור מקורות פרנסה בתחום המלאכה והתעשייה הזעירה לבעלי משקים אלה.

אדוני יושב ראש הכנסת, ברצוני לומר מלים מספר בנושא ההתיישבות. בשנת התש"א נמשכה בארץ תנופת ההתיישבות — הוקמו 18 יישובים ומצפים חדשים בגליל, חטיבת ההתיישבות של ההסתדרות הציונית הקימה, בנוסף על כך, 17 יישובים ביהודה ובשומרון. היישובים החדשים בתחומי הקו הירוק הוקמו באזורי הארץ השונים — בערבה, בגנג, בבשור, בגליל ובצפון. היישובים הוקמו לפי החלטת ועדת השרים להתיישבות, והועמדו לרשותם אמצעי ייצור בחקלאות וענפים אחרים, לפי פרוגרמות שהוכנו ואושרו על-ידי גורמים מוסמכים.

עלי לציון את הדגש המיוחד ששם משרדי בקידום המחקר החקלאי. יעדי המחקר נקבעים בהתאם ליעדי מדיניות הפיתוח החקלאי לטווח הארוך. תוך מתן עדיפויות לפיתוח היצוא, תחליפי יבוא, ייעול השימוש במים, ייעול וחיסכון בשימושי באנרגיה, בעיקר בחממות. מספר המחקרים הנעשים במינהל המחקר בנושאים השונים מגיע לכ-700, במסגרת שכנה מכונים שונים. אציין כי תקציב המחקר בשנה האחרונה מהווה כ-40% מסך כל התקציב הרגיל של משרד החקלאות, והוא כ-631 מיליון שקל. זאת במסגרת רב-שנתית, שלפיה תקציב המחקר הוא ההוצאה הגדולה ביותר בתקציב המשרד. בשום משרד משלתי אחר אין הקצבה כהיקף כזה גדול למחקר ולפיתוח.

תחום אחר של פיתוח החקלאות הישראלית הוא המעורבות הבין-לאומית שלה: יצאו ידע חקלאי ליבשות שונות, בעיקר לאמריקה הלטינית, לאפריקה ולאסיה.

עלי לציון אפיק חדש שנפתח בחקלאות הישראלית: קידום הדרגתי של שיתוף פעולה עם החקלאות המצרית. זה מקיף תחומים שונים: פיתוח אזורים מדבריים; העברת ידע וטכנולוגיה באמצעות מחקרים משותפים והדרכה; ייצוא תוצרת חקלאית, שערכה התסכם בשנה האחרונה בכ-1 מיליון

ד. שאלות ותשובות

1235. פעולות הממשלה לפתרון בעיית הירידה

חבר הכנסת י' צור שאל את ראש הממשלה ביום כ"ד באייר התשמי"ב (17 במאי 1982):

היו"ר מ' סכידור:

בטרם נתחיל בדיון על סקירת סגן ראש הממשלה ושר החקלאות ישיב סגן השר שילנסקי על כמה שאלות.

ורגניטי ועוד. בעניין זה מתקיימים דיונים עם הדרגים הבכירים ביותר.

ח. הלשכה מרכזה את המידע ואת המחקרים הקיימים בנושא הירידה ומניעתה. עם זאת, הלשכה מעודדת גופים ומסגרות אוניברסיטאיות ואחרות לערוך מחקרים על היבטים שונים בנושא הירידה.

ט. הלשכה מסתייעת באנשי מחקר, כציבור הרחב ובגופים וולונטריים שונים לצורך קידום הפעולות למניעת הירידה. הדברים אמורים בתחומי הסוציולוגיה, הפסיכולוגיה, ההסברה וכו'.

י. הלשכה יוזמת ומקדמת פרויקטים שונים בתחום מניעת הירידה ובתחום החזרת יורדים, לדוגמה — לשכת מידע לישראלים המבקרים בארץ כשיתוף עם מחלקת הקליטה, מחלקת העלייה של הסוכנות היהודית, ובעזרת שלטונות צה"ל.

יא. שני נושאים נבדקים עתה: דיור בשכירות ותעסוקה. הללו ללא ספק הם מהגורמים הבסיסיים לירידה. בעניין זה תגבש הלשכה את הצעותיה ואת דרכי פעולתה בעתיד הקרוב.

יב. הלשכה פועלת להגברת החינוך השורשי היהודי, הלאומי והציוני, ככל הדרגים, בהאמינה שזאת הפעולה היסודית והמשכנה ביותר למניעת ירידה מהארץ.

1237. מימון טקס קבורת עצמות בריכוכא

הבר הכנסת ד' רוזוילי שאל את ראש הממשלה ביום כ"ד באייר התשמ"ב (17 במאי 1982):

בעקבות טקס קבורת עצמות בריכוכא והשימוש במסוקי חיל-האוויר להובלת האורחים, ברצוני לשאול את כבודו:

1. מי הוא המשרד האחראי לטקס זה?

2. כמה עלה הטקס הזה?

3. מאיזה תקציב הוקצב סכום זה?

4. האם הקצאה זו מצויה בתקנה בחוק התקציבי?

5. אם לא — האם הדבר אושר על-ידי ועדת הכספים של הכנסת?

סגן שר במשרד ראש הממשלה ד' שילנסקי:

(התשובה נקראה לבקשת חברת הכנסת ש' אלוני)

1. צה"ל טיפל בצד הארגוני של הטקס. בפיקוח ועדת השרים לעניין טקסים וסמלים.

2. לטקס ולגלעד שיוקם הוקצב סך של 7,158,000 שקל. מאחר שהגלעד טרם הוקם, עדיין אי-אפשר לדעת אם הסכום יוצא במלואו. אבל יואיל נא השואל הנכבד לרשום לפניו, כי דברים כאלה אינם נאמדים ככסף בלבד.

3. הכיסוי הכספי הוצא מסעיף "חבצלת" בתקציב משרד ראש הממשלה.

1288. צירוף האותיות D.C. לשמה של ירושלים

חבר הכנסת ד' רוזוילי שאל את ראש הממשלה ביום כ' בסיוון התשמ"ב (24 במאי 1982):

לאור הודעתו של ראש הממשלה, ששיחות האוטונומיה חייבות להתקיים או בווישגטון D.C. או בירושלים D.C. או בקהיר, ברצוני לשאול:

1. ממתי הוחלט לצרף לשמה של ירושלים את האותיות D.C.?

הכנסת קיימה דיון בשאלת העלייה, הירידה והקליטה, וקראה לממשלה לקבוע מדיניות ולנקוט פעולות לבלמת הירידה. סגן השר מר שילנסקי ביקר לאחרונה בארצות-הברית ובשוכו מסר על תוכניות המכוונות לבלמת הירידה ולצירת קשר עם היורדים. סגן השר מר גם על כוונתו ליוזם הקמת ועדת שרים שתטפל בבעיה זו.

אודה לכבודו אם ישיב לי:

1. האם קיימה הממשלה דיון בשאלת הירידה?

2. אם כן — מה היו ההחלטות שהממשלה קיבלה?

3. מדוע לא הוקמה ועדת שרים לטיפול בשאלת הירידה ובדרכים לבלמתה?

4. מהי הפעולות שראש הממשלה מתכוון לנקוט כדי לקדם הטיפול בשאלה לאומית זו?

סגן שר במשרד ראש הממשלה ד' שילנסקי:

1. ביום ג', כ"ה באדר התשמ"ב, 23 במרס 1982, התקיימה ישיבת ממשלה משותפת עם ההנהלה הצייונית, ועל סדר-היום היה נושא אחד ויחיד — "מניעת ירידה מן הארץ והחזרת יורדים ארצה".

2. הממשלה החליטה כדלהלן: א. ממשלת ישראל והתנועה הצייונית יפעלו למניעת ירידה מן הארץ ולהחזרת יורדים למולדת; ב. להקים ועדה משותפת לממשלה ולהנהלה הצייונית שתפעל לביצוע ההחלטה הנ"ל. הרכב הוועדה: סגן השר דב שילנסקי — נציג הממשלה, מר רפאל קוטלוביץ — ראש מחלקת העלייה מטעם ההנהלה הצייונית, סגן שר הקליטה — מר אהרן און.

3. הממשלה העדיפה הקמת הוועדה כמצוין בחשבונה על שאלה 2 לדעיל.

4. א. כיוון שהורגש צורך בייזום, בריכוז ובתיאום מכלול הפעולות השונות בתחום הנרחב של מניעת הירידה, מונה מרכז פעולות לנושא זה, והוא החל לכהן בתפקידו מראשית אפריל שנה זו.

ב. כדי להתגבר על המערכת הביורוקרטית הקיימת ולקצר הליכים, נחמנו בכל המשרדים הממשלתיים, בצה"ל, בסוכנות היהודית ובשרויות שונות הנוגעות בדבר — הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, רשות השכידור, גלי צה"ל וכו' — רפרנטים בדרג בכיר ביותר לתיאום הטיפול במניעת ירידה.

ג. מתקיימים דיונים בדבר שיפור כמערכת המידע בנושא הירידה. הדיונים מתקיימים עם הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ועם משרד הפנים.

ד. הוקם צוות היגוי להסברה בתחום מניעת הירידה כשיתוף עם מרכז ההסברה. הצוות מקיים דיונים קבועים. בהקשר זה יוזמת הלשכה ומעודדת הוצאתו לאור של חומר רקע וחומר הסברה בתחום מניעת הירידה. מורגש צורך רב בחומר זה, בעיקר כמערכת החינוך ובתנועות הנוער.

ה. הלשכה נטלה על עצמה את הבחינה ואת הקידום של נושא החקיקה בעניין זכויות למשוחזרי צה"ל.

ו. הלשכה מקדמת את ביצוע השינוי בדיני יבוא אישי לעולים ואת עניין צמצום זכויות המכס לתושבים חוזרים. הנושא מסור עתה להכרעת שר האוצר.

ז. הלשכה מקדמת את הטיפול ומציעה פתרונות במגזרים שונים שבהם תופעת הירידה בולטת — הגדסאים, בוגרי מכון

1. האם הכרזתו של הרמטכ"ל ניתנה בידיעה ובהסכמה של ראש הממשלה או שר הביטחון?

2. אם כן — מה היו, מבחינת מדינת ישראל, השיקולים להכרזה שהפסקת האש בגבול הצפון איננה קיימת עוד?

3. אם ההכרזה של הרמטכ"ל ניתנה ללא ידיעתו והסכמתו של ראש הממשלה, האם כבודו הסתייג או עומד להסתייג ממנה?

סגן שר במשרד ראש הממשלה ד' שילנסקי:
אבדוק אם אלה היו דבריו של הרמטכ"ל, ולאחר מכן אתייחס לפירוט שבשאלתך. אך כבר בשלב זה אני יכול לציין, כי המחבלים הטוענים כי "מותר להם" לפגוע בישראל וביהודים בכל מקום בארץ ובחזן לארץ, פרט לפגיעות מדרום לבנון על צפון ישראל — אצבע הגליל — טענה המנוגדת גם לעמדתה המוצהרת של ארצות-הבית, מבטלים למעשה את הסכם הפסקת פעולות האיבה.

אני מוצא לנכון לציין, שתשובה זו ניתנה לי ביום חמישי שעבר, אילו ניתנה היום, היתה בוודאי שונה.

1351. השיקולים לעריכת טקס קבורה לעצמות לוחמי בריכוכבא

חבר הכנסת י"ז אמיר שאל את ראש הממשלה ביום ב' בסיוון התשמ"ב (24 במאי 1982):

כפרום של חברי הכנסת ביום 11 במאי 1982 טען חבר הכנסת מלמד, כי להכרזה ולדיעתו, עצמות לוחמי בריכוכבא שהובאו לקבר ישראל היו עצמות של כדואים, דבר זה פגע בי מאוד.

אבקש מכבודו להשיב לי:

1. מי קבע שעצמות אלה הן אכן של לוחמי בריכוכבא?

2. מדוע היינו צריכים לערוך טקס שעלה למשלם המסים הון עתק?

3. מה היו השיקולים של כבודו לתת יד לחגיגה זו?

סגן שר במשרד ראש הממשלה ד' שילנסקי:

1. (א) בשנת התשכ"א — 1961 הוקמה עלי-ידי ממשלת ישראל ועדה לטיפול בעצמות מחקופת בריכוכבא שנמצאו במדבר יהודה. בהרכב אלוף-משנה הרכ ש גורן — יו"ר, אלוף-משנה י' כרמל — חבר, ד"ר מ' בירן — חבר.

(ב) אצטט מפרוטוקול ישיבת הוועדה, שהתקיימה בבית נשיא המדינה, מר יצחק בן-צבי, ביום ט' בניסן התשכ"א, 26 במרס 1961: "היושב-ראש מודיע כי מתברר: 1. העצמות שנמצאו במערת האגרות, קרוב לוודאי כי אלה הן עצמות של משפחות פלסטי החזק מחקופת מדר בריכוכבא. במיוחד שוכנו לאור הממצאים היהודיים הרכים שנמצאו עד כה במערה זו, אשר מעידים ששוכני המערה היו יהודים. כן נקבע, לפי הפרופסור ידן, כי הבגדים, שבהם חלק מהעצמות היו עטופות, הם בלי שעטון, שצורת הקבורה בכוכים היא צורת קבורה יהודית, ושמרכיב העצמות שנמצאו בסלים היו בצורת ליקוט עצמות, כפי שהיה נהוג אז; 2. באשר למקום קבורתם של השלדים והעצמות מביע היושב-ראש את דעתו, כי יש לנהוג על-פי ההלכה הקשורה לחג ר' עקיבא, "שמת מצווה קונה מקומו והרוגי מלחמה — במקום שנהרגים שם נקברים". לכן יש להשאיר את השלדים והעצמות בכוכים שבהם נמצאו, ולהחזיר לשם כל אשר כבר הוצא; 3. כמו כן מסר על תוכן שיחתו עם כבוד ראש הממשלה דאז, אשר גם הוא הכיע את

2. האם זה חלק ממזכר ההבנה האסטרטגי?

3. באילו הזדמנויות משתמשים בתואר הזה ומה היא משמעותו?

סגן שר במשרד ראש הממשלה ד' שילנסקי:
(התשובה נקראה לבקשת חבר הכנסת ש' וייס)

בשימוש ב-D.C., לא התכוונתי לתת תואר נוסף לירושלים, ירושלים היא אחת, ואין היא זקוקה לתואר נוסף ואין להשתמש בתואר נוסף. כשהשתמשתי באותיות לועזיות אלה לא היה זה לשם תואר אלא להסבר היסטורי: בנאום אמרתי, שירושלים היא בירתנו מאז העברי דוד המלך את בירת ממלכתו מחברון — שבה מלך שבע שנים — לירושלים, שבה מלך קרוב לשלושים-ושלוש שנים. לכן נקראת ירושלים "עיר דוד", או באנגלית "דיוויד סיטי". וכקיצור השתמשתי בראשי התיבות D.C. אין שום פגם באזכור ההיסטורי הזה; נהפוך, הוא מועיל מאוד.

1289. ביצוע חוק-יסוד: ירושלים בירת ישראל

חבר הכנסת ד' מגן שאל את ראש הממשלה ביום ב' בסיוון התשמ"ב (24 במאי 1982):

בעוד תקופה קצרה ימלאו שנתיים לחוק-יסוד: ירושלים בירת ישראל.

הנני מבקש לשאול:

1. אילו משרדי ממשלה העתיקו כשנה האחרונה את משכנם לירושלים?

2. אילו משרדי ממשלה עומדים להעתיק את משכנם לבירה כשנה הבאה?

3. אילו גופים, הנהגים באורח ניכר מתמיכת הממשלה, אמורים לעבור מתל-אביב לירושלים כשנה הקרובה?

סגן שר במשרד ראש הממשלה ד' שילנסקי:

1. בנובמבר 1981 נחתם הסכם קיבוצי על העברתם לירושלים של המשרדים האלה: א. משרד הבינוי והשיכון; ב. משרד החקלאות; ג. לשכת העיתונות הממשלתית.

2. משרד הבינוי והשיכון כבר העביר לירושלים את רוב היחידות הארציות שלו; החלק שטרם הועבר הוא בשלבי העברה: (ב) בהעברת משרד החקלאות חל עיכוב: (ג) כן עברו לירושלים יחידות ארציות נוספות: 1. לשכת העיתונות הממשלתית; 2. רשות שמורות הטבע; (ד) במשא-ומתן ובטיפול — העברת חברת "עמידר" וחברת "שיכון ופיתוח" לירושלים.

3. ועדת השרים לענייני ירושלים כודקת אפשרויות של העברת כל היחידות הארציות של חברות ממשלתיות לירושלים.

1291. דבר הרמטכ"ל על המצב בגבול הצפון

חברת הכנסת ש' ארבל-אלמלחני שאלה את ראש הממשלה ביום ב' בסיוון התשמ"ב (24 במאי 1982):

עיתון "דבר" מיום 12 במאי 1982 פורסם, שהרמטכ"ל רכ"אלוף איתן הכריז בפגישה שהתקיימה עם ראשי היישובים בצפון: "הפסקת האש בגבול הצפון איננה קיימת עוד, וחידושה של הפעולה הצבאית באזור הוא שאלה של עיתוי".

נוכת הכרזה זו של הרמטכ"ל, שיש לה השלכה מרחיקה לכת מבחינה ביטחונית ופוליטית, רצוני לשאול את כבודו:

סגן שר במשרד ראש הממשלה ד' שילנסקי:
אני מצטרף לתפילה. בוודאי הופעתו לשמוע שהחלטה היסודית היתה של ממשלה קודמת.

1356. מסירת סודות לעיתונאים על-ידי מזכיר הממשלה
חברת הכנסת ש' ארבל-אלמחלינו שאלה את ראש הממשלה ביום י"א בסיוון התשמ"ב (2 ביוני 1982):

בדיון המשמעתי המתקיים נגד אריה נאור, מזכיר הממשלה לשעבר, מסר מר נאור, כי הוא היה מוסמך לדבר על כל ענייני המדינה ולגלות סודות כמוסים לעיתונאים.

נוכח הצהרה יוצאת דופן זו, ברצוני לשאול את כבודו:

1. האם הוסמך מזכיר הממשלה על-ידיך לגלות סודות כמוסים?

2. אם כן — האם נוהג זה היה מקובל עליך בעבר?

3. האם מסירת סודות כמוסים לעיתונאים על-ידי מזכיר הממשלה נעשתה כידיעתו ובאישורו של ראש הממשלה?

סגן שר במשרד ראש הממשלה ד' שילנסקי:

1. לא. איש לא הוסמך לגלות סודות ממלכתיים.

2. ראה תשובתי על שאלה מס' 1.

3. לא הוכח כי מזכיר הממשלה מסר סודות כמוסים. לו היה ראש הממשלה מתבקש לתת הסמכה כזאת, הוא היה מסרב.

היו"ר מ' סבירור:

תודה לסגן השר.

ה. סקירת סגן ראש הממשלה ושר החקלאות על פעולות משרדו

לא במספרים. אלה מופיעים יום יום בחוברות, מעל דפי העיתון ובכלי התקשורת. הסטטיסטיקה במגזר החקלאי חשובה פחות אף שגם היא משכנעת — חשוב המצב לאזורי, חשוב מה היה מקומו של המשק החקלאי בייצור, ביצוא, בהבטחת האדמה ופריה ליושביה, בהבטחת הגבולות, בחזרה אל עמל כפיים, לעם ששנים רבות מנעו ממנו את עבודת האדמה בהיותו בגולה.

נראה לי שבירי אדם, ולא בידי שמים, אנו מכים, מזיקים ונוהגים במדיניות שאין עמה תבונה לגבי המשק החקלאי. אני יודע שיש בעיות שאין להתגבר עליהן בדרך קונבנציונלית, וזאת כאשר לאותם משקים שאין בידהם די אמצעי ייצור לעבודה מלאה במשך השנה ואתה קיום מעמלם. אך, לצערי, גם אותם משקים, שבעליהם מועסקים בעיסוק פרודוקטיבי כל ימות השנה, ובכלל זה שבת וחג — לצערי, כי כזה הוא אופיה של החקלאות או כזה הוא אופיו של העיסוק, שאת בעליה החיים אין לזנוח גם בימי שבת וחג — אינם מצליחים בחלקם הגדול להתפרנס בכבוד מעמל כפיהם.

אני מעריך — ואם יהיה צורך, אם זה יעורר ריכוז, איעזר גם במוסדות המתאימים — שהמגזר החקלאי הוא המגזר המקבל את השכר הממוצע הנמוך ביותר במשק. לדעתי, אין לזה שום סיבה מלבד מדיניות לקייה. לו ידעתי שאין חרופה לבעיה, ושאייאפשר לשנות את פני הדברים, ייתכן שגם אני הייתי שותף לדעת אלה הנוהגים כיום, לפי דעתי, במדיניות של סלקציה טבעית, אינם מטפלים בחוליות החלשות אלא נוהגים

דעתו, שיש להשאיר את העצמות בשטחי המערות, ולהקים לזכר החללים מצבה נאותה, אשר תשמש קשר בין דורנו לתקופת מלחמת בריכוכא. דעתו היא, שאין לרכז את האתרים ההיסטוריים במקום אחד אלא יש להשאירם מפוזרים כאשר הם, כדי שיזכירו את ההיסטוריה ויעמיקו את הקשר לדורות קודמים; 4. היושב-ראש מסר על תוכן שיחותיו עם פרופסור יגאל ריך בביתו ובמבדכר הירדה, שבהן הביע גם הוא את דעתו, שיש להשאיר את העצמות במקום ולהקים להן נפש במרומי המערה.

(ג) מהפרוטוקול למדים אנו, כי ההחלטות שלעיל נתקבלו על דעת הנשיא וראש הממשלה דא דוד בן גוריון.

2. (א) בימי ממשלת הליכוד הלאומי, בראשותו של לוי אשכול, הוחלט להביא את עצמות לוחמי מצדה לקבר ישראל. לעצמות לוחמי מצדה נערכה הלוייה ממלכתית, והשתתפו בה צעירי הכנסת, הממשלה וגורמים נוספים. (ב) זכות וחובה היא לנו לתת כבוד ללוחמי בריכוכא ולבני דורו גיבורי ישראל, שנלחמו נגד השעבוד ולמען חירות האומה, ואשר על חירות זו מסרו את נפשם. דברים כאלה אינם נאמרים בהוצאה כספית. על-פי המסורת שלנו, לוחמים גיבורים נקברים במקום שבו נפלו. כך נהגנו לגבי לוחמי מצדה וכך — לגבי גיבורי בריכוכא.

לסיכום אבקש לומר: דברי הלגלו והולולו שהושמעו כקשר למילוי חובתנו המוסרית לבני דור מרד בריכוכא לא הביאו אלא בושה למשמיעיהם. עם ישראל מתגאה בלוחמיו בימי קדם כמו בלוחמיו ובחיליו בימים אלה.

היו"ר מ' סבירור:

רשות לשאלה נוספת לחבר הכנסת אמיר.

יעקב ז'אק אמיר (המעריך):

לאחר ההסברים המפורטים, אני מאחל שינוחו בשלום על משכבם יצולם ועד.

היו"ר מ' סבירור:

חברי הכנסת, אנו עוברים עכשיו לדיון על סקירתו של סגן ראש הממשלה ושר החקלאות. כאמור, לדיון הוקצו שעותיים. רשות הדיבור לחבר הכנסת אריה נתמקין, ואחריו — לחבר הכנסת יגאל כהן.

אריה נתמקין (המעריך):

כבוד היושב-ראש, כנסת נכבדה, אינני יכול, ביום זה שחיילינו לוחמים בצפון הארץ על הבטחת שלומם של היישובים בגבול, שלא לומר כמה משפטים שיש עמם נימה אישית: קל יותר להיות קצין לוחם מלהיות הורה וחבר הכנסת. שבניו וחבריו לוחמים על גבול הצפון, ואילו הוא יושב כאן באולם מקור ומאוורר ואין בידו לסייע.

אני מקווה שאכן קרב זה יקל על היישובים בצפון וימנע מהם את הסבל שהיה מנת חלקם שנים רבות. אני בטוח שבשעה זאת, כשחיילינו מנהלים את מלחמתנו שלנו, כולנו, עד האיש האחרון, שותפים לתקווה שיחזרו בשלום. שותפים לתקווה שהמלחמה אכן תסתיים בניצחוננו, שותפים לתקווה שכל קורבן שמלחמה זו תובעת, תהיה תועלת בצדו. אני רוצה להאמין, שאכן המלחמה על גבול הצפון היא מלחמה אחרונה לנו.

מאחר שכבוד שר החקלאות, סגן ראש הממשלה, התייחס היום בסקירתו בקיצור למגזר החקלאי, אשתדל לעשות כן גם אני. נדמה לי שהשעה אינה כשרה לעבור לסדר-היום, אך החיים חייבים להימשך. אינני מתכוון לעסוק בסטטיסטיקה, גם

בסיום: שר התעשייה והמסחר מנהל 'בוועדת הכספים, שאני חבר בה, מלחמת חורמה על כל פגיעה בכל מפעל ובכל בית-חרושת שנקלע לקשיים. להפחיתו, לעתים קרובות, חברי המערך כולם תומכים בו, כי בעינינו, לעזור מכספי הציבור כדי להתגבר על תקופת משבר בתעשייה זו או זו, זאת מצווה, יש עמה ברכה ולא נצא מכך בהפסד. לעומת זאת, אני מצטער לומר לחברי הכנסת, שאיני רואה את שר החקלאות נלחם על זכותם של החקלאים להתקיים בכבוד בעתות משבר בארץ ובחוץ-לארץ, לפי הערכתי תקופה שתחלוף ותבוא אחריה תקופת טובה יותר.

אנא, שר החקלאות, סגניו, עוזריו ואנשי משרדו, יש לשנס מותניים, יש לפנות אלינו, חברי ועדת הכספים, ואנו נסייע בידכם. אל תעמידו אותנו במצב, שעל-פי רוב אהנו יוזמים דיונים במשברים השונים בענפים השונים בחקלאות, ואחם רק מסייעים לנו. נהיה אנחנו אלה שנדרשים לסייע לכם, ויחד נתמודד עם משרד האוצר, שלצד הרוב איננו מכיר במצוקת החקלאות, שכמותה איננו זוכר שנים רבות.

היו"ר מ' סבידור:

תודה לחבר הכנסת נחמקין. רשות הדיבור לחבר הכנסת יגאל כהן, ואחריו — לחבר הכנסת אליעזר אבטבי.

יגאל כהן (הליכוד):

אדוני היושב-ראש, חברי הכנסת, אולי סמלי יותר מכול הוא, שהדיון המתקיים על מצבה, והייתי אומר גם על מעמדה, של החקלאות מתקיים דווקא בשעה זו, דווקא בשעה שמתנהל מאבק להבטחת שלומם ועתידם של היישובים הפזורים לאורך גבול הצפון. חקלאות תמיד הייתה, הווה ותהיה התנחלות והתיישבות בארץ קיסוד מרכזי להתחדשותו ולאחדותו בארץ.

ההתיישבות ממלאה כעת ובעונה אחת כמה יעדים מרכזיים: בניית חברה עובדת; העלאת ערך העבודה והייצור כיסוד מרכזי להבטחת חוסנו הכלכלי, החברתי והמוסרי; ביטוי מובהק של עצמאותו המתחדשת; קו ביטחון לקביעת גבולותיה וריבונותה של המדינה. כבר נאמרה האמת הפשוטה והבהירה: חקלאות כאן — מולדת כאן. ההתיישבות כחגורת מגן מבטיחה את המדינה כולה, והמתיישבים בגופם, חשופים יותר מכול יום ויום ולילה לילה בשמירה ובביטחון. וכיום פקודה — ראשונים בקו החזית.

לכן כל חברי הבית הזה, ללא הבדל סיעה והשקפה, לבם עם חיילי צה"ל הפועלים בשליחות כולנו, הנאבקים על אותו ערך עליון — הבטחת שלומם וכיטחונם של יישובי הצפון, כאשר הקלה של "מצפון תפתח הרעה" תיהפך בעקבות המאבק הזה ל"מצפון תבוא הטובה".

מצבה של חקלאות — אי-אפשר לנתק אותה מאיזה שהוא רקע היסטורי. אי-אפשר לרברב בנשימה אחת על חקלאות המבוססת, הוותיקה, המושבת והקיבוצית, ועל חקלאות שבאה לאחר הקמת המדינה. אי-אפשר לנתק את מצבה הכלכלי של החקלאות מראיית אותו מצב שבו חולקו אמצעי הייצור, נקבעו המכסות בענפים השונים, כדי הבטחת פרנסה ממשיק חקלאי.

יעקב צור (המערך):

האם זה קרה בשלוש השנים האחרונות?

יגאל כהן (הליכוד):

לא, להיפך.

לזמן, לטבע ולטבע אנוש לעשות את שלהם. על דעתי זה איננו מקובל.

לו זה היה מגירה עד חדרה, ייתכן שהיה בכך מן ההיגיון, אם כי גם שם יכולים אנו להפוך משקים. עם משבצות קרקע שיועדו לחקלאות, לאזורים כננים, ללא ארץ, פרס, צמח ופרח: לאזורים שעליהם יוקמו בנייני מגורים לעמך ישראל הרוצה כולו להתרכז במרכז הארץ. אך כך לא יקרה גם במרכז הארץ. אם המדיניות הקיימת תימשך, יהיה ריכוז אדמות בידי בעלי יכולת, תהיה החכרת אדמות מעבר להחכרת האדמות הקיימת היום — וקיימת כיום החכרת אדמות במידה מדאיגה מאוד, לא-רדוקא למי שמעבר את האדמה אלא גם למי שסוחר בה. אם לא יהיה טיפול, שיש אתו מדיניות מכוונת, ואם לא ייקבע שאלה אשר אינם יכולים אנוש לעולם רוצים להשתמש בקרקע שבידם. הקרקע תילקח מידם ותהיה בידיים ציבוריות עד ירווח — נהיה במצב שלבעלי העסקאות תהיה חזקה, ולא נוכל להוציא מידם את הקרקע, שהיא הנכס החשוב ביותר במדינת ישראל. כל זאת באשר למרכז הארץ.

יש לנו אזורים מרוחקים שלא ניתן להסב בהם את החקלאים ליעסוק אחר, ואם לא ייעשה מאמץ שיש אתו גם תכנון וגם סיוע, החקלאים לא יוכלו להתמודד עם הבעיות שבפניהן הם עומדים, ואינני מחלעם גם מהבעיות החברתיות-הארגוניות. לקיים חקלאות קואופרטיבית, כמקובל ברוב רובה של ההתיישבות המאורגנת, קשה מאוד, אך ראו זהותי את המטפלים והמתכננים מגל כמה זו: אם תעלו על דעתכם — ונודה לי שכן הנכם חושבים, או לפחות חלק מכם חושב כך — שחקלאות זו יכולה להפוך מחקלאות קואופרטיבית לחקלאות פרטית, כמקובל היום בכנימיה, כפרוס-יהנה, בויתרון-יעקב, שם יש חקלאים בודדים עם מסורת של דורות, שאצלם כבר היתה סלקציה כמאה השנים האחרונות; אם תעלו על דעתכם שאת הדגם הזה אפשר להעביר לאזורים מרוחקים, לאזורים בעייתיים, לאזורים שבהם מחצית האוכלוסייה היתה חסרת כל ניסיון מקצועי כשעלתה על הקרקע בשנות המתיישב — לא היה משגה גדול מזה. ואני מזהיר מפני משגה זה בעיקר את שר החקלאות, כי, אדוני שר החקלאות, לא סגניך ישאו-באחריות: אתה תישא באחריות, לפחות לגבי, ראה, ההזדקן: אל תלכו בדרך זו, עשו הכול כדי לשנות שיטה, עשו הכול כדי לשנות מסגרת קואופרטיבית ולהתאים אותה לתקופה שבה האינפלציה מחייבת שיטות שונות, מעט פחות אחריות לאגודה, מעט יותר אחריות לפרט, אך אין לפרק, חס ושלום, את המסגרות שהן הן אשר הפכו במשך חצי דור ממסגרות שיש אשנים שלא היה להם מושג בחקלאות למסגרות של חקלאים פרודוקטיביים, המסוגלים להיות מן המייצאים כיום לאירופה ולהתחרות עם הולנד בפרחיה הידועים בכל שוקי העולם.

נקודה שנייה, גם היא מדאיגה מאוד: אתם יודעים, שעקב התנאים ששררו לפני שנתיים, עברנו שנתיים האחרונות ועזונום בחקלאות שלנו, שגם איננה מצויה למסורת אבות. חקלאות-שאן אתה העברה מדור לדור. חקלאות זו היתה צריכה להיות גמישה. כפי ששום ענף בשום סקטור במשק היצרני אינו מחייב גמישות כזאת. צריך היה לעבור מייצור מוצרים שיש עמם אפס סובסידיה למוצרים שיש עמם 100% סובסידיה, צריך היה לעבור ממוצרים שיש עמם 60% סובסידיה למוצרים שאין עמם סובסידיה כלל. מכיוון שהזמן העומד לרשותי קצר, אומר ששום משק חקלאי איננו יכול לשאת זעזועים כאלה.

אינני רוצה לתרוג מומני — והזריעה היא רחבה — ואומר

יעקב צור (המערך):

של ועד האגודה ושל החברים לאגודה. זה, לפי דעתי, מחייב שינוי בתפיסה ובמחשבה שבהן נהגנו עד היום.

יגאל כהן (הליכוד):

יש, בהחלט, לראות במועצות הייצור מכשיר שיסייע בידוי החקלאות. אבל לא ייתכן שאנחנו לא נחפש קודם כל מה טוב ליצור החקלאי. זה צריך להיות הממד הראשון, שלפיו אנחנו צריכים לגזור את הממדים האחרים, והעניין מחייב בדיקה. כי מכל לירה נטו שאנחנו מקבלים בעד הייצור החקלאי, מישו או מישום נופלים כדרך, והעניין הזה מחייב בדיקה. זה מחייב בדיקה אם יש כלים שאולי צריך לבטל אותם, כלים שאולי צריך לאחד אותם וכלים שאולי צריך לשנות אותם. לצערי הרב, עדיין לא נעשה די כתחום הזה.

חכה, שמע את דברי.

חלילה לבוא ולומר, שעשינו יותר מדי התיישבות, או חלילה לבוא ולומר, שאפשר היה להמיר את ההתיישבות בצורת חיים אחרת או בדרך חיים אחרת. ההיפך הוא האמת. מי שרוצה להבטיח את גבולנו, מי שרוצה להבטיח את חוסנו הכלכלי, המוסרי והחברתי — ודאי וודאי שצריך להמשיך ולראות בחקלאות יעד מרכזי עליון בהגשמתנו כארץ הזאת.

אבל אי-אפשר לטעון בעת ובעונה אחת על מצבה של כלל החקלאות ולא לראות מה קרה באותה התיישבות, שלא קיבלה — ודאי לא קיבלה — לא מכסות ייצור, לא מכסות מים, לא מכסות קרקע כדי פרנסה ממשק חקלאי, לפתות למשפחה הראשונה, ודאי וודאי שלא למשפחה נוספת של בן ממשך במשק החקלאי.

נכון, אפשר היה להחזיק הלאה את החקלאות הזאת בחממה של נתינת אשראי מסובסד בממדים שהיום אינו רוצים לדעת אותם, ואני חושב שגם בעבר הם לא היו מוצדקים.

לכן, נדמה לי, שצריך קודם כל לנסות להתמודד עם הבעיה הזאת: מה הן מכסות הקרקע, המים ואמצעי הייצור שאנחנו יכולים לתת לחקלאות הזאת? זה לא ניתן כיום. לכן צריך, בהחלט, לא בכלים תנועתיים, אלא בכלים ממלכתיים, לתת ולשלב מה שהקבוצים עשו, ואני מברך אותם על כך, בתעשייה, בחקלאות, במלאכה, כדי הבטחת פרנסה מחקלאות ומאמצעי ייצור נוספים.

במצב הנוכחי לא יהיה, וגם לא היה, קיום הוגן ליחידת משק חקלאי כחלק ניכר מההתיישבות החדשה.

לכן אני תובע ממשרד החקלאות, בשיתוף עם משרד החשייה והמסחר או כל גורם אחר, שלא להשאיר את זה בידי התנועות. הן לא יוכלו להרים את המעמסה לבדן. צריכה להיות יוזמה ממלכתית, ומחשבה נכונה והעברת משאבים — גם אמצעים, אבל גם משאבים — להבטיח בכל מקום כדי השלמת פרנסה ליחידת משק, שתהיה משולבת בה חקלאות ותעסוקה אחרת.

אי-אפשר לנתק את המצב בחקלאות מהמצב הארגוני והחברתי. ארוך הצביע על כיוון מסוים. אני חושב שהוא קצת התעלם מבעיה, שאני אינני יכול להתעלם ממנה. אין ספק שהמצב החברתי נובע גם ממשבר כלכלי, אבל היו דברים מעולם. זה לא נכון שזה רק על רקע של משבר כלכלי, לפי דעתי, הכלים שבנינו בתנועות ובארגונים, לא היו חזקים מספיק כדי שהאגודה, בין השיתוף, הברכה, היחסים ההדדיים, האחריות המשותפת יהיו כאלה, שיחידת משק קואופרטיבית זקוקה להם.

קריאה:

זאת הבעיה.

יגאל כהן (הליכוד):

אני חושב שזאת אחת הבעיות. אני חושב שהבעיה הזאת חריפה יותר ממה שאנחנו מתארים לעצמנו. יש לחפש כלים חדשים, כדי להכניס את כלל החברים למעגל האחריות המשותפת. והעניין מחייב שינוי גם בחקיקה, של דרך ניהול ועדי האגודות, של הויקה בין האגודה לתנועה, של האחריות

אני חושב בהחלט, שיש נושא, שכרגע משרד החקלאות ומשרד האוצר והממשלה כולה לא נתנו את דעתם עליו, והוא אולי נשמע פרדוקס, אבל הוא, לפי דעתי, אחד המכשלות הגדולות ביותר של החקלאות. לא יעלה על הדעת, שיצור חקלאי, שכל מוצר שהוא מייצר, אם זה מעגל לפיטום למשך שנה או מקילו חיטה דרך שישה-שבעה חודשים, או דרך כל גדול אחר, יוכל בתנאי הסחר, הריבית והאשראי להבטיח את הרווחיות מהמוצר החקלאי.

אריה נחמקין (המערך):

הרי אמרת שלא צריך אשראי.

יגאל כהן (הליכוד):

אינני רוצה אשראי מסובסד כשיעור כפי שהוא ניתן כעבר. אבל בהחלט לא יעלה על הדעת, שהמוצרים שאנחנו מייצרים, בגלל הטווח הזה של שבוע, שמונה, תשעה, עשרה ושנים-עשר חודשים, לא יינתן להם האשראי החוקי של 80%, 90% ו-100% מקסימום. אבל לא 150%, 180%, 200% ו-240% ריבית תרייה. המשק החקלאי מתמוטט בעקבות העניין הזה, וצריך לבוא לאוצר ולכל עם ישראל ולהסביר את הדיבר הפשוט הזה. זה לא כמו מוצר תעשייתי שמיוצר מהיום למחר. כל הייצור הזה או 50% ממנו עדיין הולך לשוק המקומי. איננו יכולים, בתנאי הסחר של היום, לייצר איזה מוצר בלי שיינתן לנו נפח אשראי, לא מסובסד אפילו, אבל לפחות חוקי. בריבית החוקית שאומרים היום שהיא 80%—90%, אם זה לא יינתן, החקלאות תמשיך ותסתכן מיום ליום בדרך ללא מוצא. אינני יודע, פנס אחת אומרים לנו שזה 10 מיליארד, מישו אומר — 20 מיליארד. צריך לבדוד את הנושא הזה ולראות מהו הדיקף הייצור החקלאי ומה הן החשומות שצריך להשקיע, ואת האשראי הזה צריך להעמיד לרשות החקלאות. בלי זה, כל מה שאמרת קודם, לא יתפוס.

אני מצפה הן מחברי הכנסת והן משר החקלאות ומסגנו ומעוזריו, שיראו בדברים האלה, ודאי מניתוק מקצתם, הכרח דחוף להביא לדיון ציבורי ומוכני בממשלה ובכנסת, כדי שנוכל להיות נאמנים באמת לאותו שיר מזמור שפתחת בו, ושאינו בטוח שכולנו מאוחדים בו.

היו"ר מ' כהן-אביב:

חודה לחבר הכנסת יגאל כהן, רשות הדיבור לחבר הכנסת אליעזר אבטבי, ואחריו — לחבר הכנסת דן תיכון.

אליעזר אבטבי (חזית רחית לאומית):

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה, תחילה ברצוני לשלוח מכאן, את ברכתי לחיילי צה"ל, הממלאים שליחות נעלה בהדיפת אויב ובהרחקתו, במסגרת מבצע "שלוש הגליל", כולנו מחזקים את ידיהם ומתפללים לשלומם, יהי רצון שה' יסייע בידם ויצליח למלא, את, משימתם בהצלחה.

וכעת נושא תקציב משרד החקלאות ומצב החקלאות —

כרשות עצמה. לדעתי, היא היתה מבוססת על 50% ויותר מכלל הייצור והיצוא, ועדיין ההתיישבות הזאת חופסת מקום נכבד ביותר. מורי ורבותי, אם הקיצוצים וההתיישבות הוותיקה בת 50—60 השנה נמצאים במצב קשה, ויש כאלה, מה גידו יישובים של שנות החמישים והחדשים שזה מקרוב קמו? כפי שאומרים: אם בארים נפלה שלהבת, מה גידו אוזבי הקיר? אם הוותיקים, שאמצעי הייצור שלהם יציבים יותר יחסית, וחיי החברה והחינוך שלהם תקינים יותר, מה לנו כי נלך על החדשים? והמסקנה היא, שהמדיניות הכלכלית, הכספית-התקציבית והתכנונית, לקויה במקום כלשהו. שהרי כל אותם מתיישבים שמאחורי המחרשה, ואותם מגדלים שמאחורי החממה וירקות ליצוא, אותם רפתנים ולולנים הם אנשים מצוינים. אנשי עמל ועבודה, אנשי אמונה החדורים באהבת המדינה, וכל רצונם הוא לחיות ולהתפרנס בכבוד, שלא על-מנת לקבל פרס או להתעשר. לכן אסור לממשלה להביא אותם, או חלק מהם, למצב קשה ביותר ולדרך בלא מוצא.

היום עדיין לא מאוחר, ולדעתי ניתן לתקן את המצב. לדעתי, יש עוד דבר אחד, שהוא בתחום האמונה והתקווה. כפי שאמרתי, אני חרד מאוד, כי יאוש, יש להפחית את האמונה ואת התקווה, כי עובד אדמתו ישבע לחם, ושלל יחפשו יום עבודה וייצרו כיסי אבטלה עד כדי זניחת המשק לחלוטין. ואפילו עד הכרות פשיטת-רגל.

ברצוני להזהיר את משרדי החקלאות והאוצר, בעיקר את השרים: אנא, את תחכו עד שהמערכת הארגונית והמוסדית של המושבים התמוטט. אני חיתן ידכם לכך שהמושב והמתיישב יפנו לגורמים לא-רצויים, כדי להשיג הון חוזר לגידולים. אומנם בתחום זה נעשה משהו, אבל לא די. אל ניתן ד למצב שבו תהיינה פשיטות-רגל.

רענן געים (המעריך):

יש פשיטות יד.

אליעזר אבטיב (חזית רחית לאומית):

אם זה לא קרה עד היום, זה הודות לעזרה ההדדית הקיימת בין היישובים והמשקים ובין ארגוני התנועות. אלמלא העזרה ההדדית הזאת, הרי פשיטת-רגל היו גנת-חלקנו, וכונסי הנכסים היו היום חלק מהנוף בבתי-ישובות. כמה זמן יחזיקו מוסדות פיננסיים אלה מעמד? כמה זמן יישוב טוב יכול להיות ערב ליישוב שני? אם תהיה פגיעה. ישיבה או עקיפה במוסדות אלה, על-ידי מדיניות מכוונת או לא מכוונת, ודי גם, חלילה, בלוזות שפתיים, כדי לגרום למצב בלתי נסבל בסוג זה של יישובים.

אני יכול לציין, שהתנועות הן גורם מסייע, גורם מדרך. גורם שנושא בעול הבת-יכלכלי, נתן ערבויות ויצר הקשר והגשר בין רובדי החברה ביישובים. מה טעם לצאת נגד גורם זה, נגד ארגוני הקניות ונגד המוסדות המיישבים? איזה טעם יש בזה, כאשר אין לך היום תחליף להם?

בטרם אגש להצעות ברצוני לומר, שעומדים לכרסם בחקיצו של אחד מן התחומים החשובים, ההדרכה והמחקר החקלאיים. בגלל קוצר הזמן אקדיש את דברי להדרכה בלבד.

בארבעה עמודים של ספר התקציב מודגש, שצריך לקצץ ב-15% בכוח-אדם בהדרכה. אני שואל: למה אתם רוצים להוביל לכך שגם חלקה טובה זו תיפגע? מדוע ככל המשרדים הקיצוץ הוא 3%, ואילו בתחום זה 15%? ברצוני לציין, שתחום זה הוא מן החשובים במערכת החקלאית, כי ידע והעברת מידע ליציבור החקלאים הם בנפשה של החקלאות. טול ממנה את הידע ואת ההדרכה — ונטלת את נשמתה. לקיצוץ זה לא נוכל

חקציב משרד החקלאות קובע את פני מדיניות המשרד לשנת התקציב 1982/83. צר לי לציין, שהחקציב אינו עונה על הצרכים, ואין בכוחו להתמודד עם בעיות שהחקלאות נקלעה אליהן.

תחילה למשבר. נכון אמר שר החקלאות, שבשנה שעברה, למרות המשבר, עלתה התפוקה החקלאית בהשוואה למגזרים אחרים ב-4%. אך, למרבה הצער, הרווחיות ירדה. זה מביא למסקנה אחת: באותם אמצעי ייצור החקלאים ייצרו יותר למרות הקשיים — הקטנת האשראי ועוד עשרות גזירות אחרות — וזה מוכיח שחקלאי ישראל מסוגלים להתמודד עם בעיות אגרו-טכניות, אקלימיות ואחרות, שאנחנו יודעים עליהן בחקלאות הישראלית. אולם אין להסתפק רק בהגדלת התפוקה, יש צורך גם ברווחיות, ולא — כל זה לא היה. אנחנו שומעים על עיצומים במגזרים האחרים בגלל שחיקת שכר בשיעור של 9%, ואילו בחקלאות ירדה הרווחיות בפרועל. אני מצוין זאת לא בקטרוג ולא בקנטור, אלא פשוט בכאב ובצער ומתוך אחריות לאומית, ידיעת העניין והכרת מצבם של היישובים החקלאיים.

כמשך שנים רבות ובעמל רב הוכשרו אלפי חקלאים והתיישבו במקומות רגישים, הפריחו את השממה, ועד כמה שהרבה הזה נשמע ציורי, על זאת היתה גאותנו. אנשים אלה הוכיחו את עצמם, אהבו את עבודתם, אוהבים את אדמתם ונכונים ומוכנים לעבודה ולשומרה. עלנו לשאול — מדוע? ככל זאת היצע חלקם עד חרפת-רעב, בעיקר במושבים? מה שהושקע בעמל רב יורד לטמיון. אלה שבעבר התפרנסו בכבוד צוברים כיום חובות על חובות עם תשלומי ריבית דריכות. אלה שהלכו וקופי-קומה ודיברו בנאוה על עבודתם ועל עיסוקם, הולכים היום כפופי-קומה ואינם יודעים מה ילד יום. אלה שאהבו את עבודת הכפיים מוכנים היום ללכת לעבודת-חן יומית או חודשית, ובלבד שישתחררו מעול החובות. יש מושבניקים, שחובותיהם כה מעיקים, עד שהגיעו ממש ליאוש. יאוש זה דבר תמור מכול, כי השלכותיו הן בעיות חברתיות אין-סופיות.

לדעתי, טיפול שגרתי ומכירת הנושא של 300 מיליון השקלים ב-30 יישובים עשר פעמים ביום יוצרים אשליה, שאני חרד ממנה מאוד. סכום זה מיועד ל-30 יישובים, ויש להפעילו ברחיפות ולמנוע סחבת וביורוקרטיה, כדי שהסכומים האלה אכן יגיעו למתיישב. כפי שזה קורה כעת, הסכומים יספיקו אולי לתשלום ריבית לחצי השנה שעברה.

טיפול לא-שגרתי פירושו הכנת תוכנית מקיפה עם יעדים ברורים ליישובים שנקלטו למצוקה, על-ידי הממשלה והמחלקה ההתיישבות של הסוכנות, בתקציב משותף ובתנאים חקציביים כפי שהיו בעבר. רק בדרך זו ניתן יהיה להחזיר עטרה ליושנה. בדרך זו ניתן יהיה לחלץ את היישובים מהלוצאות מודרות ובעלות ריבית גבוהה. משק המתמודד על קיומו יכול לשלם, במקרה הטוב, על חובותיו המצטברים, לא יותר מ-10% מתפוקתו, וכל דרישה מעבר לזה היא בבחינת דחיית יום קשה וסגרתי עוד לחצי שנה.

הבה לא ניצור אשליות, נראה את הנושא בעין פקוחה, ואם תהיה אוזן קשוכה — עדיין לא מאוחר.

עד כה לא ברור לי מדוע משרד האוצר מקשיה את עמדותיו כמעט בכל תחום ובכל נושא.

ברצוני גם לתקן כמה טעויות חמורות, המתפרסמות בקשר להתיישבות המושבית, ובכללן מוסדותיה. אני דוחה מכול וכול את הטענה, כאילו ההתיישבות המושבית אינה יכולה לעמוד

לחזור בי. סגן השר ביקש, מפני שהוא נמצא היום בקריית-שמנה, לחכות עוד כמה ימים, כדי שהוא יוכל לשוחח אתי. אעשה זאת בחפץ לב, אבל צריכה להיות כאן השוואת הנאים בין החקלאות לתעשייה.

למיום, אדוני שר החקלאות, אתה עוסק באחד הנושאים היצרניים במשק, זה נושא חשוב. העוסק באנשים טובים ובמגדלים טובים, כסגן ראש הממשלה גם יש לך המעמד והיכולת לשנות את פני הדברים. אנא, עמוד איתן בעמדתך ועשה למען מגזר חשוב זה כדי שלא יתמוטט, ואנו אתך, תודה.

הי"ר מ' כהן-אבידן:

תודה לחבר הכנסת אבטבי. רשות הדיבור לחבר הכנסת דן תיכון. ואחריו — לחבר הכנסת אמרי רון. איננו. אם הוא לא יבוא עד המועד המתאים, ידבר חבר הכנסת יעקב צור.

דן תיכון (הליכוד):

אדוני הירשברג, כנסת נכבדה, אני רוצה להצטרף לברכת קודמי לחיילי צה"ל הלוחמים בצפון, ורוצה להוסיף ברכה לתושבים החקלאים והעירוניים מנהריה ועד קריית-שמנה ומטולה בצפון.

נדמה לי שזו הפעם השישית שמדברים על המשבר בחקלאות, וכמעט כל חברי הכנסת החקלאים דנו ודרשו בנושא המשבר בחקלאות. וכמעט שאין להוסיף משהו חדש על הסיבות והגורמים.

כעצם, המשבר הוא בעיקרו משבר של עודפים, ומקורו בחוסר תכנון, ואם תרצו — אולי בעודף תכנון. החקלאים התייעלו והכפילו את התפוקה-התנובה. עודף התנובה גורם ליירדת מחירים. עודף תנובה מחייב הגברת מכירות, ובעצם זו אחת הבעיות העיקריות של החקלאות. כשאין למי למכור, יש אפשרות לייצר פחות, או לייצא לחוץ-לארץ.

אריה נחמקין (המערך):

לא מסכימים אתך.

דן תיכון (הליכוד):

אני יודע.

אריה נחמקין (המערך):

פשוט, העובדות אינן נכונות.

דן תיכון (הליכוד):

יש לי עליך יתרון אחד, והוא שאינני חקלאי. ואני מסתכל על הצד שמעבר למגדל ולחקלאי.

אריה נחמקין (המערך):

גם אני.

דן תיכון (הליכוד):

אחת הבעיות שמטרידות את החקלאות היא בעיית השיווק או המכירות בחוץ-לארץ. בנושא השיווק והמכירות בחוץ-לארץ אנחנו למעשה מגשימים כאפלה. בכל משרד יש מחלקת מחקר, שאוספת מידע על הנעשה בחוץ-לארץ, ואחראית מתכננת את היצוא שלך על-פי המידע שאתה קולט ואוסף בארצות העולם. במשרד החקלאות יודעים שיש לייצא את הפריטים האלה, והכמות תהיה כזאת, אבל אין מביאים בחשבון שהעולם מתפתח, העולם החקלאי מגיע להישגים, ארצות חדשות קונות ידע, רוכשות ידע, מתחילות לשווק, וכולם שופכים את התוצרת שלהם אל אותו שוק של 300 מיליון תושבים כמעט-איורפה בחוץ.

אני רוצה להתייחס לכמה ממועצות הייצור, שלהערכתי.

להסכים בשום פנים ואופן, ולא נוכל להרשות לעצמנו לכרות את הענף שעליו אנו יושבים. הערובה הבטוחה לכל חקלאות מודרנית היא מידת הזנת הידע לכל החקלאים. החוק מחזק את החלש; ותיק יכול להעביר את הידע לצעיר, והאחד לשני. את כל זה עושים בהצלחה אנשי שה"ם — שירות ההדרכה והמקצוע — ואין כל סיבה שבתחום זה יהיה קיצוץ של 15%. לעומת 3% בכל כוח-אדם אחר.

כאשר להתיישבות החדשה, ברצוני לומר שהמשרד, יחד עם החטיבה להתיישבות, אכן עושים עבודה טובה, ואני רוצה לציין זאת בסיפוק. המשך תנופת ההתיישבות באזורים חיוניים הוא הכרחי, ויש לעשות כל מאמץ כדי שתהליך הפיתוח יימשך. כמו כן יש להקים במסגרת המשרד מחלקה לדור המשך בהתיישבות, כדי שהטיפול בתחום זה יהיה ממלכתי עם תוכניות מוגדרות, יחד עם תנועות ההתיישבות ועם יעדים ברורים, כדי שהכוונת החקלאים להתיישבות קהילתית תהיה ממלכתית.

כאשר ליישובים החדשים באזורי קטיף, רמת-הגולן ובקעת-הירדן, לדעתי יש לתת להם תנופה רצינית, כדי שידכלו להתבסס מהר יותר.

ברצוני להביא עתה כמה הצעות בקצרה:

1. בתחום היצוא החקלאי — יש לקבוע כללים ברורים בדבר ביטוח שער. לאמור, ביטוח שער יינתן ליצוא על-פי תשומות חקלאיות וסל המטבעות האירופיים. רבותי, אין תחליפים ליצוא החקלאי, וצריך להמשיך בו גם אם זה עולה יותר משעולה שנייה המטבע.

2. יש להכין בדחופות תוכנית עם יעדים ברורים לכל המושבים והקיבוצים שנקלעו למצוקה, על-ידי העמדת אמצעים נוחים בהתאם ליכולתם, לתפוקתם ולאמצעי הייצור העומדים לרשותו של המתיישב.

3. יש לשמור על התוצרת המקומית ואין לייבא תוצרת מתחרה לייצור החקלאי, אלא לצורכי ויסות או מלאי חירום.

4. אשראי והון חוזר לחקלאות — אף שהפעם בכל-זאת ניתן משהו, אני סבור ששיעור של 25% מהתפוקה צריך להיות המפתח למתן אשראי והון חוזר.

5. כל תחיקה בנושא המיסוי יש להתאימה לפחות באורח שווה למגזר התעשייתי. אנו עדים עכשיו לשני חוקים שהובאו לכנסת, חוק הוראת-שעה (מיסוי) וחוק המקיף. אני רוצה לציין, שבשני החוקים האלה החקלאות מופליה לרעה, ובשום פנים ואופן לא נוכל להסכים לכך. אני מקווה שעוד השבוע אצליח, בעזרת ה', להביא את החקיקון לחוק לעידוד השקעות הון, ונחלים אותו בדיוק לחוק לגבי התעשייה, ללא הגבלה תקציבית וללא הכבדות יתר, אלא אם יעשו זאת גם לתעשייה. והכנסת תחליט ברוב כפי שהיא תחליט, — —

דן תיכון (הליכוד):

אתה רוצה להשוות לרעה?

אליעזר-אבטבי (חזית דתית לאומית):

לא, לטובה.

— — גם אם שר האוצר או שר אחר לא יסכימו לזה.

רענן נעים (המערך):

— — מה שאתה אומר עכשיו?

אליעזר-אבטבי (חזית דתית לאומית):

כן, זה רשום בסדר-היום. אין בדעתי בשום פנים ואופן

שכסף פותר את הבעיה. כסף אינו פותר את הבעיה, כי הבעיה היא יסודית. כסף מקל. לכן אין להקל ראש במשבר, אבל מי שחושב, שאם תקבלו כסף ללא מהפך יסודי תפתרו את בעיות החקלאות, אינו אלא טועה.

רענן נעים (המערכ):

זה נכון, רק על-ידי מהפך.

דן תיכון (הליכוד):

תעשייה במושבים — נדמה לי שחבר הכנסת רענן נעים ואני עשינו את הניסיון הראשון לתעש את המושבים. בשלב זה אפשר לומר, שהניסיון לא הצליח. הייתי אומר שהתעשיות שהוקמו במושבים ברובן, מסיבות לא ברורות, הייתי מגדיר כן בעדינות, לא הצליחו. כל ניסיון להכניס את התעשייה ללא מחקר ובדיקה של יתרונות המשק המושבי בתחום התעשייה, נדמה לי שדרושה בו זהירות. שהרי התעשייה של ארגוני הקניות לא הצליחה.

ניסית ספרד לשוק האירופי בשנת 1984 עלולה לגרום קשיים חמורים ביצוא התוצרת הטרייה לארצות השוק האירופי. יש רמזים שכסף ערבי, סעודי, מעורר בטרור הרחבת גידולים שיש בישראל, כאמצעי לוחמה כלכלית נגד ישראל. עובדה זו, והגדלת הכושר התחרותי של ארצות אגן הים התיכון, כגון דרום איטליה, מרוקו, מצרים ויוון, עשויות לגרום לצמצום ניכר בשיווק פירות וירקות טריים מישראל.

על משרד החקלאות לתת חשוכות מקצועיות על הבעיה של צמצום היצוא הטרי. לשם כך יש הכרח בריכוז המאמץ לפיתוח תחומים חדשים, ליצוא של מוצרים מתוחכמים, אשר יאפשר לישראל להתחרות בשוק האירופי. לדוגמה, הרחבת הייצור והיצוא של זרעים, גידולים חדשים ליצוא טרי, כגון גידול פרחים, זנים חדשים, ירקות ופירות סוכטורפיים, צמחי רפואה ותבלין.

ייעול הייצור ליחידת קרקע, זאת אומרת, הגדלת היבול של ההדרים והאבוקדו ליחידת קרקע — בעתיד הקרוב צפויה הרעה באיכות המים בישראל, וזאת עלולה לגרום נזקים חמורים, בעיקר להדרים ולאבוקדו.

המשק המושבי נמצא במשבר כלכלי חמור. שינויים בהרכב הגידולים במשק ובניהולו עשויים לפתור חלק מהבעיה הכאובה.

פיתוח תחליפי מזון למשק בעלי החיים — כיום מייבאת המדינה מספוא כ-350 מיליון דולר לשנה. הגברת ייצור המספוא המקומי, ובעיקר שימוש בפסולת אורגנית, קש, חיטה, כותנה, יכולים להחליף כ-15%—20% מהיבוא בתוך חמש שנים.

הרחבת ההתיישבות בנגב, כפתח-שלום, בכאר-שבע, בערבה, בגליל ובקעת-הירדן חייבת להיות מלווה בפיתוח מקצועי, ולא רק בהשקעות בתשתית פיסית. זאת אומרת, אם תיצור את היחידה החקלאית הקטנה, כפי שאתה יוצר היום, באותה מתכנת, בעצם לא פתרת דבר.

צריך לפתח את היתרונות של החקלאות. יש לנו יתרונות: ציבור החקלאים הוא בעל יוזמה, ומוכן לנטות לקלוט חידושים; מערכות המחקר, הפיתוח וההכשרה הן מן המשופרות בעולם, ואולי המשופרות ביותר בעולם; תנאי האקלים נוחים; קיים קשר הדוק בין המערכות השונות, וזה יתרון שאין לו את ורע. לכן, לדעתי, צריך להגדיל את ההשקעה במחקר ובפיתוח. בדומה להגדלת המחקר והפיתוח בתעשייה.

יש לעשות בהן בדק בית. כי אין הן ערוכות לייצא את התוצרת החקלאית. הודמן לי לפני כשלוש שנים לבקר באחת מערי גרמניה, וראיתי שעוסקים שם בממכר פרחים. זה היה ביום שישי בצהריים. היתה כמות גדולה של פרחים שלא הצליחו למכור אותם, והיות שהאיש המייצג אותנו היה צריך לצאת לסוף-שבוע, הוא מכר את הפרחים כרבע המחיר, כדי להיפטר מהם: דבר כזה לא יכול לקרות ליצואן פרטי.

כאמור, התחרות בשוק היצוא הולכת וגוברת.

אריה נחמקין (המערכ):

היצואן הפרטי בעצמו מוכר את הפרחים? העובד אצלו לא יוצא לסוף-שבוע? יש בדיוק אותו סוף שבוע ובדיוק אותן נסיעות.

דן תיכון (הליכוד):

אתה טועה. היצואן הפרטי, כל זמן שהוא לא מוכר, הוא לא יוצא לסוף-שבוע. ואם הוא לא מוכר, הוא מוכר בסוף-השבוע. האמן לי, זה מניסיוני.

רענן נעים (המערכ):

הלנו אתה אם לצריו?

דן תיכון (הליכוד):

לטובתכם. בוא נקרא את המפה כהלכה, ואז נמצא ביחד את התרופה.

כעת המשבר של "אף תפוז לא יוזח" שמענו, שבעצם המגדל פודה 15 סנט. אתה רואה את הלוגיסטיקה שמסביב ליצוא של התפוז הישראלי, מן הרגע שקוטפים אותו בפרדס, דרך בית-האריזה, דרך המכולה, לאונייה, האריזה, הפריקה בערפת, המשלוח לחנויות, וכסוף שופכים אותו מן הקרטון ואורזים אותו בשקיות רשת, ואז הוא מגיע — וכבר נראה עייף. לעומת זאת, הפרדסן הספרדי קוטף את הפרי שלו בפרדס שלו בבוקר, נוסע בצהריים לבלגיה, ומוכר למחרת בבוקר את הפרי שלו בעצמו, כשהוא רענן, נעים וטרי, ולעתים הוא פודה מחיר גבוה יותר ממחיר התפוז הישראלי, שלאחר לוגיסטיקה שנקבעה לפני 20 שנה הוא מגיע לשוק כשהוא עייף, ולכן הוא גם מקבל מחיר יחסית.

אריה נחמקין (המערכ):

המחיר שלנו בממוצע הוא כ-30% גבוה יותר.

רענן נעים (המערכ):

זה פשוט לא נכון. אינך יודע את המספרים.

דן תיכון (הליכוד):

אני יודע שאני לא יודע. פעם אחת תאזין בסבלנות.

רענן נעים (המערכ):

אנחנו מקבלים תוצאות גבוהות יותר.

דן תיכון (הליכוד):

האמן לי שהלכתם למחלקת המחקר של משרד החקלאות ובדקתי כל דבר שאני אומר.

רענן נעים (המערכ):

בחן-לארץ.

דן תיכון (הליכוד):

לא, כאן.

אינני צריך להוסיף, שהעלויות הולכות וגדלות, כשמחירי האגרייה עולים ומחיר המים עולה.

שמעתי את ידידי חבר הכנסת אבטבי, שיש לו גרסה,

המשקית היחידה שהצליחה לאמץ את מיטב ההישגים הבין-לאומיים, המיכון והמודרניזציה. נכון שאיננו מבחינים בין שני מושגים, שבחקלאות הישראלית התחברו — והו סוד כוחה — בין החקלאות להתיישבות. כרגע שאתה מדבר על תעשייה, אתה משלב את התפיסה של ההתיישבות. במשק הקיבוצי, מעל 50% מן ההכנסה היא מתעשייה. סוד כוחה ועוצמתה של החקלאות הוא בכך, שהיא היתה משולבת בבניין אורח חיים ובמילוי תפקידים לאומיים אחרים, ואלה אינם ניתנים לניתוק. כל כוחה היה כזה, שהיא נבנתה על קרקע לאומית, במים לאומיים, בתכנון מרכזי, על שיווק מאורגן, על שינויים שקולים ועל שילוב בין מדינה למתיישב ובין מדינה לתנועת התיישבות.

גם ההכרה המסוימת במשבר, שאני מאזין לה היום ובשברות האחרונים, אומרת לי שכבר מודעים למשבר. אחרי הכול, האם הממשלה תרצה לחסל את החקלאות? מה יקנו? האם ייבאו חלב לארץ?

אך אני חרד, שדרך שבה אתם הולכים, של עזרה לעניים, של ניסיון לעקוף את הארגונים, של ניסיון לבודד מושבים ולא להתמודד עם המדיניות — תגיעו לניסיון להציב חקלאות ללא מתיישבים. זו אשליה נוראה. כל כוחה של החקלאות בארץ הוא, שהיא הצליחה ליצור תהליך הפוך מזה שקיים בכל העולם, תהליך שבו כוגר בית-ספר חינוך וכוונת אוניברסיטה הם מתיישבים חקלאיים. אגרונום הולך בבוקר לחלוץ ברפת. הלעג שלכם, לעמים, על הארגונים, על התנועות, על המבנה ועל כך שצריך לטפל בעניים, יביא לכך שתישבר המסגרת החברתית של החלשים, ולא יהיו עוד חקלאים. אותם 7% שהולכים מדי שנה בשנה לחפש פרנסה מחוץ למושב לא יחזרו להיות חקלאים. השכנוע קראתי, שאתם מדברים על דמי אכסלה כמושבים. תביאו לכך שהמסגרות החברתיות, הלאומיות, ההתיישבותיות, שהן ייחוריות לחברה הישראלית, יתורופו ויישברו.

אין ספק שיש צורך בשינויים. איזה עוד ענף במשק עבר שינויים כמו החקלאות? הכנסת הכותנה, הכנסת החממות, המעבר ליצוא, היעיל והמתמיד, קצב החדרת המיכון; השילוב בין היצוא ובין המחקר — מי ייתן שבתעשייה יהיה קשר בין היצרן ובין איש המחקר כפי שזה בחקלאות. האם אתם צריכים להטיף מוסר לגבי שינויים בחקלאות? האם יש עוד חקלאים בעולם שמודעים יותר מחקלאינו להתפתחות, לקידום ולצורך בשינויי? האם כך, עלי-די שבירה, עלי-די עמידה מן הצד ועל-ידי הצגת חזיה של בידוד העניים, תפתור את הבעיות? זה לא תחליף למדיניות. אם יש פער ליצואן, זה אומר, כשפה פופולרית, שאתם מטילים על החקלאות את מחיר האינפלציה, מה שלא מטילים אף לא על אחד במדינה הזאת. גם יש מי שמרוויח מן האינפלציה. אתם מטילים את מחיר האינפלציה על החוליה, שלחלקים ממנה קשה ליימור בכך. מה פירוש הכנסת תעשייה למושב? עדיין לא פתרו את השאלה של המבנה. איך אפשר להכניס למשק משפחתי תעשייה? לקיבוץ יש מבנה אחד. אין זה רק עניין של רצון. הדבר כרוך בשינויים רבים. אם תוך כדי הכנסת תעשייה ישמור מושב, אני רוצה לחשוב על אלטרנטיבות נוספות. אין כאן עניין של "הופ, גמרנו", האם ארוך נחמקן, כאשר הוא היה מוכיח, תנועת המושבים, לא היה מודע לכך שבדורנו חשוב להכניס תעשייה למושבים? אבל את מכניסים תעשייה ושומרים על אורח החיים במושב? אורח החיים, במקרה זה, אינו עניין של לוקסוס. הרי אם זה לא יישמר, לא תהיה לא חקלאות ולא התיישבות.

ובכנסת תוכנית חדשה ומקפת לביטוס החקלאות ולהעמדתה על בסיס חדש.

היו"ר מ' כהן-אביב:

תודה לחבר הכנסת דן תיכון, חבר הכנסת אמרי רון איננו. רשות הדיבור לחבר הכנסת יעקב צור, ואחריו — לחבר הכנסת בני שליטא. אם הוא לא יבוא — לחברת הכנסת עדנה סולודר.

יעקב צור (המערק):

אדוני היושב-ראש, חברי הכנסת, לבנו עם חיילים, כנים, שעושים עתה כשליחות העם, ואנו עוסקים פה ברגליו שבקרקע. את כל תולדות הכנסת דן תיכון דיבר עליהם. שאינו קשור להעמיק בקרקע ובין הצורך להגן על המפעל הציוני.

דיוני הכנסת מלאים בחודשים האחרונים בדברים על המשבר בחקלאות. נדמה לי שכבר הגיעה השעה, שתהיה הסכמה שלמשבר הזה יש גם מועד, שאיננו קשור בתהליכים העמוקים שחבר הכנסת דן תיכון דיבר עליהם. שאינו קשור בשינויים הגדולים בשוק העולמי; יש לו מועד, והוא מתאים, פחות או יותר, לימיהן של הממשלה הזאת וקידמתה.

קריאה:

זו הטעות הגדולה ביותר שלך.

יעקב צור (המערק):

אם בשנים התשל"ח — התשמ"א ההכנסה הממוצעת של החקלאי ירדה מ-100% השכר הממוצע במשק ל-60% מהשכר הממוצע במשק, כבר אין צורך לשאול אם יש משבר בחקלאות. המספרים מדברים בעד עצמם.

נכון, ואני מסכים לכך, שהמשבר לא עבר על כל החקלאים במידה שווה. יש חקלאים ומתיישבים, שלגביהם המשבר קשה יותר. אני חושב שכלל ענף אחר, במצב כזה, כבר היו מתעוררות סערות גדולות הרבה יותר.

אשתמש במספר נוסף. בשנים האחרונות יורד ב-7% מדי שנה בשנה מספר החברים במושבי הדרום המתפרנסים ממשקם. אם נצרף זאת לנתון שציניתי קודם, בדבר הירידה בשכר, הרי ניתן להסיק, שאנחנו בתוך תוכו של משבר קיומי לחקלאות ולחקלאים. שאין פרנסה ויש תהליך של נטישת המשק. זה לא תהליך הדרגתי, שאפשר היה לחפות אותו לפני עשרים שנה ולא היה מודעים לו. תהליך זה התרחש ב-4 — 5 השנים האחרונות. על כך צריך לתת דיווח-שבון. בדברי שר החקלאות, היום, היתה הכרה בפערים שבין שערי המטבע לתשלומות. מה פירוש הדבר? כאן נפגע עיקר העיקרים של החקלאות — הייצור. בעצם החקלאות נאלצה לשלם את מחיר האינפלציה בעוד כל הארץ כולה נהנתה מהצמדה. זה איננו מעשה. שמים. זה פרי מדיניות ותכנון.

חברי הכנסת, בשנים האלה היו בממשלה מחשבות שונות — נכון, שהן כבר ירדו מן הפרק. לעתים קרובות הממשלה — אתה המערכת החקלאית, דרך הקריטריון של "כיוס" מדומה, ולכן אמרו שלא צריך תכנון. בחלק מן הענפים היו ניסיונות לבטל תכנון, כך שאחדים יצליחו, ואחרים — יתפשו. תחרונות אחרים. עלה הרעיון של יבוא מתחרה, כדי להקל את הקציע המדינה — לא בתקופתך, אדוני השר — למשל, דובר על כשר מיזבא, כדי להתחרות במחירי העוף. גם משק החלב עבר זעזועים עקב ביטול הסובסידיות, שמשמעותן למעשה היתה ביטול התכנון.

מה מיוחד במשק החקלאי? הוא צריך לעבור שינויים, אבל הם חייבים להיות עדיניים, אטיים ומתוכננים לטווח רחוק. אין סקטור שעבר שינויים כמו החקלאות, זו אולי המערכת

של מדינת ישראל בדרך שונה מהמקובל. בדרך של שיתוף ושוויון ועזרה הדדית. זהו ניסיון שהצלח. גם אם היום אנו עדים למשברים בחקלאות, עדיין לא מוצו כל האפשרויות ולא נוצל במלואו הפוטנציאל החקלאי. עדיין אזורים רבים מחכים ליישוב המלא.

המחסור באדמה חקלאית מחייב הסתפקות במסכות מצומצמות, ולכן — הגדלת התחכום.

המגבלה הקשה של המים בהתיישבות ובארץ כולה מחייבת פיתוח כל סוגי המים, גם השוליים, כמו ניצול מיישפכים ושיטפונות, התחלת מים מלוחים וניצולם.

מצבה של הארץ מחייב הגדלה של היצוא החקלאי. לשם כך יש צורך בטכנולוגיות מתוחכמות, ובהכוונת אנשים, ובעיקר צעירים, לחקלאות.

אני רוצה לצאת מכאן בקריאה, להחזיר את הנוער להתיישבות ולחקלאות.

ה"יו"ר מ' כהן-אבידב:

רשות הדיבור לחבר הכנסת חנן פורת, ואחריו — לחבר הכנסת אברהם כ"ץ-עוז. חבר הכנסת כ"ץ-עוז איננו כאולם; אחריו — לחבר הכנסת מרדכי וירשובסקי, גם הוא איננו כאולם. אם אלה לא יופיעו, תינתן רשות הדיבור לאחרון הנואמים בדין זה, חבר הכנסת רענן נעים.

חנן פורת (התחיל):

כבוד היושב-ראש, חברי הכנסת, הפתגם אומר: בשעה שרועמים התחתים שוחקות המזות. ואכן, בשעה שרועמים תחתינו בצפון, כפי שאמרנו כל קודמי, לבנו יוצא אל החיילים. מי שהיה רוצה לראות את עצמו מצוי שם ומי שבנו, אחיו או חברו — כל ישראל חברים — נמצא שם, קשה לו בשעה זו לדבר ולעסוק בדברים שהם כביכול פרוזה, חולין. וככל זאת אני רוצה לומר: התחתים רועמים כדי שהמזות לא תשתוקנה.

כאשר יצאתי הבוקר מכפר-עציון בדרכי לכאן וראיתי את אחד מחברינו — בן כפר-גלעדי — חורש ומעשב במטע, ולידו חברינו מחברת-הנוער עושים בעבודה — חלקם מגויסים בצפון וחלקם עובדים — אמרתי לעצמי: אשרינו שגם בשעה זו של מלחמה — מלחמה על ממש על סף ביתנו — אנו יכולים להמשיך בעמל בשדות.

אולי בהקשר זה, דווקא משום שקשה לדבר רק במושגים ובמספרים, תרשו לי לבטא הרגשה אישית בפסוק מדברי התורה, האומר: "אם בחקתי תלכו ואת מצותי תשמרו ועשיתם אתם: ונתתי שמיכם בעתם ונתנה הארץ יכולה ועץ השדה יתן פרי; והשיג לכם ירש את בציר ובציר ישיג את זרע ואכלתם לחמכם לשבע וישבתם לבטח בארצכם; ונתתי שלום בארץ ושכבתם ואין מחריד והשכתי חיה רעה מן הארץ וחורב לא תעבר בארצכם; וירפתם את איביכם ונפלו לפניכם לחרב; וירדפו מכם משה מאה ומאה מכם רכבה ירדפו ונפלו איביכם לפניכם לחרב" — דברים כהווייתם לגבי מינו אלה.

בפסוקים אלה יש שאלה, והרמב"ן, מגדולי הפרשנים, מעלה אותה: הפסוק אומר "ונתתי שלום בארץ ושכבתם ואין מחריד", ואחר כך פתאום "וירפתם את איביכם", אם יש שלום, מה פתאום וירפתם את האויבים? אומר הרמב"ן: אכן כך הדבר, עדיין אין זה שלום של אחרית הימים, שילא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה, אבל משתי בחינות יש שלום: אחת, "ונתתי שלום בארץ", יש שלום ביניכם, ולעתים באופן פרדוקסלי דווקא כשיש מלחמה במרחקים נשכחים המתחים ויש שלום ביניכם; ושנית, אם כבר מלחמה — טוב שהיא

אדוני שר החקלאות, באחת הישיבות המכובדות של הכנסת בירת על מאה שנות התיישבות. אני חרד, שאינך מודע לעובדה, שיש קשר מהותי בין אורח החיים בהתיישבות ובין היכולת למלא תפקידים לאומיים וביטחוניים. יש צורך לקיים יצוא יציב, שנותן לחקלאי אפשרות לקיים משק חקלאי בכבוד. בלי נדבות, בקריטריונים לאומיים כלליים, גם אם מדובר במשקים בחברות קטנות, באזורי ארץ מרוחקים. הקשר הזה, כאשר הוא יוצא מימי חג לחולין, אינך מודע למשמעותו.

ה"יו"ר מ' כהן-אבידב:

חבר הכנסת בני שליטא, עדיין איננו. רשות הדיבור לחבר הכנסת עדנה סולודר, ואחריה — לחבר הכנסת חנן פורת.

עדנה סולודר (המערך):

כבוד היושב-ראש, חברי הכנסת, כלקודמי, גם עלי קשה היום ההשתתפות בדיון, משום שהלב נמצא הרחק בצפון. עם זאת, יש סמליות בכך, שאנו דנים על החקלאות בשעה שיישובינו החקלאיים ובנינו מגינים על גבולה של ישראל, אותם יישובים שבמשך שנים מגינים כחיילי חולין, כעבודה קשה, נטועים בקרקע, והיום יצאו חיילינו להגן עליהם.

כבוד היושב-ראש, החקלאות איננה רק קומבינציה של שמש-מים-אדמה, בלי האדם אין לה סיכוי. מאחר שמרבית התוסיסם שלי, הקדים ודיבר עליהם חברי, חבר הכנסת יעקב צור —

יעקב צור (המערך):

הם באים מאותו בית-מדרש.

עדנה סולודר (המערך):

— ומאחר שהחקלאות לגבי שלוכה בנושא התיישבות, ושתיהן יחד הרי הן הציונות, אני רוצה להביא כמה ציטוטים, והראשון מדבריו של א"ד גורדון, שאמר: "תחיית העם, התחדשותו לעם עובד ויוצר, לא תוכל לבוא אלא עליידי עבודה, עבודה ככל צורותיה, אבל בעיקר עבודת-כפיים, ובייחוד עליידי עבודה בחוך הטבע. כל בני העם צריכים לעבוד".

הרצל, באחד הקונגרסים הציוניים, אמר: "אבל אם ישאלו אותנו מה אנו רוצים לעשות במתיישבים, אין שאלה זו מביאה אותנו במבוכה. אנו רוצים לעשות אותם חקלאים ממש, אנשים מושרשים בקרקע. הם יחיו על האדמה ויתקיימו מפרי אדמתם".

ורחל המשוררת, שאמרה "לנגן כמעדר ולצייר על האדמה", בתמימותה שרה:

"נבל מים ביד על השכם
מעדר, מגרפה וסל,
לשדות וחוקים, לעמל.

מימין הרים כמשמרת,
מרחבי שדמות לפני
ורנים כי עשרים אביכי.

מנת-חלקי עם הגיע קצי
קמתך הווהרת בשמש
ועפר דרכיך, ארצי."

נדמה לי שבימינו חסרים אנו מדי פעם קטעים מסוג זה, לשוב ולקרוא ולשנן אותם, ולזכור שהחקלאות, נוסף על כך שהיא מנטיחה לאדם את פרנסתו — והיום יש סימן שאלה על נושא זה — היא גם ערך והיא המסד בבניינה של הארץ. ואולי הסיפור על מאה שנות התיישבות הוא הסיפור על בניית המסד

אלעזר גרנות (המערך):
גם לגבי התעשייה לא.

חנן פורת (התחיה):

נכון. אבל אני אומר שבתעשייה, ובעיקר במסחר, הדברים יכולים לעבור תהליכים מהירים יותר. בחקלאות זה קשה הרבה יותר. צריך להיות איוון כלשהו בין הדברים. זה חייב להיות איוון עדין. גם כאן דרושה מחשבה ארוכת-טווח.

אני רוצה לומר — וזה אחד מגורמי הכאב הגדולים שלנו — יש איזה תהליך של התמעטות ערכו של האדם העובד, באופן מיוחד בתחום החקלאות, אם כי בכלל זה גם בתחום התעשייה. אגב, זה דבר שלגבי, כיהודי מאמין, שומר תורה ומצוות, הוא מצווה מן התורה. החת"ם סופר אומר: "להוציא פירותיה הקדושים של הארץ".

יעקב צור (המערך):

אז אולי אפשר להכניס את זה להסכם הקואליציוני? אולי דרך שם זה יעבוד טוב יותר?

חנן פורת (התחיה):

אלה שמיצגים כביכול את נושא הדת היו צריכים להבין את זה. אולי הם היו קוראים לי אפיקורוס אילו שמעו את מה שאני אומר בשם החת"ם סופר, שמי שאומר "לא אעבוד את הקרקע" כאילו אומר "לא אניה תפילין". אמרתי לחברים שלנו כשיצאו לחרוש תלם ראשון: כשם שאנחנו אומרים לשם ייחוד קודשא-ברוך הוא לפני הנחת תפילין, צריך להגיד זאת לפני חרישת תלם בשדות הפלחה. זה דבר נושא ערך, ערך לאומי, ערך אנושי, אני מהשה לעצמי לומר פה ערך יהודי, ערך דתי, וכשהערך הזה מתערער ומתפורר, וכשעולה ערכם של סוחרים הבורסה למיניהם, אנחנו נתונים במשבר חמור.

רענן נעים (המערך):

יש לעצור את הנסיגה בסניי.

חנן פורת (התחיה):

אנחנו אומרים שיש לעצור את הנסיגה בחקלאות. הדברים קשורים זה בזה. אדוני שר החקלאות, אתה אינך רק שר החקלאות אלא גם שר ההתיישבות וגם יושבראש ועדת השרים לענייני התיישבות.

בסיום דברי אני רוצה לגעת, רק בראשי פרקים, לא בהרחבה, בעניינה של ההתיישבות על כל אגפיה, על כל שלוחותיה, בעיקר ההתיישבות באותם חבלי ארץ שאנחנו מבקשים לעגן בהם את אחיותנו כאחיה שאיננה לפי שעה.

אדוני שר החקלאות, אני קורא כאן את התוכנית שהוגשה לנו. אינני יכול לבטל את אשר נעשה על-ידיכם, וגם את אשר נעשה על-ידי התיישבות במסגרת ההסתדרות הציונית. מי כמוני מזכיר את הדברים מקרוב ואת אשר נעשה בשטח, ועם כל זאת, ומתוך מגע ומתוך עבודה משותפת עם אותם גורמים, אני יכול לומר לך: אין הקומץ משיבש את הארץ; ולא את הארץ שמבקש לחטוף עוד ועוד, אלא לפי טיבו של היעד שאנו מבקשים אותו — להבטיח את אחיותנו דרך קבע, לצמיתות, באותם חבלי ארץ, כיהודה ובשומרון ובחבל-עזה. כאשר ביקרת בחבל-עזה אמרת דברים רבים-משמעות בקשר להקמת יישוב עירוני. בקשר להקמת יישובים חקלאיים, אינני מוצא לכך את המספרים, את הנתונים, את העיגול בתקציבים כשיעורים שיבטיחו את הדבר בחוברת הזאת. אני רואה כאן משהו: הוא איננו הדבר שעליו אתה דיברת, אדוני השר. גם כיהודה ובשומרון, אם הוציאה ההסתדרות הציונית העולמית, התיישבות, את חוכנית 100,000 לשנת התשמ"ה.

מתוך לגבולות ארצכם, "ותורב לא תעבר בארצכם". אילו היתה המלחמה בכיתנו פנימה, האיכרים לא היו יכולים היום לחרוש. ואנחנו לא היינו יכולים לקיים פה את הדיון הזה. אשרינו, עם כל הכאב, שזכינו שהמלחמה היא בבחינת "ותורב לא תעבר בארצכם", "ורדתפת את אויביכם" — אם כך נגזר עלינו, ובעיקר "וישבתם לבטח בארצכם" — כי אין ישיבה של שלום בלא "לבטח", כשהיך תלויים לך מנגד.

אולי בהקשר זה, אף על-פי שאינני רוצה לעסוק במערכה בגבול הצפון, אומר דבר אחד. כל חשיבה, בביטחון כבהתיישבות, בחקלאות כבשאלתה של ארץ-ישראל, צריכה להיות ניוונה ממחשבה ארוכת-טווח. אין כאן ספקולציות. איננו משחקים פה, לא משחקים בחקלאות, לא כצבא וגם לא במלחמה. הדברים רציניים מדי. כל כולם, מכדי שיהיו בבחינת כדור משחק. הדברים האלה נאמרים כלפי המערכה בגבול הצפון, שכולנו רוצים ומקווים שתהיה האחרונה, שנפיק לקחים ממה שהיה במצב "ליטני", ממה שהיה בתקופת ההחשה בקריית-שמונה ומשיקים התשתית של המחבלים, שכולם התריעו עליה, ואף-על-פי-כן לא ידענו לעמוד על כך שלא עוד מלחמה, שלא עוד תותחים ורעמים על יישובינו שלנו, לא עוד "ותורב לא תעבר בארצכם". זה מחייב חשיבה ארוכת-טווח. לא כאן המקום לדון בזה, אבל זה צריך להיות היסוד.

כך דברים אמורים גם כלפי ההתיישבות. אין מקימים יישובים כדי לעקור אותם: אין מקימים יישובים על תנאי ולא לפי שעה, ואדוני שר החקלאות, עם כל הכאב הצורב והגורא, אנחנו צריכים לדעת, שבתקופתך לא זכינו רק להקים יישובים חקלאיים חדשים. אוי לנו שהגענו גם לכן שיעקרו יישובים מעל אדמתם, שאותם דברי בבורה ונחמה של הנביא, "ונטעתים על אדמתם ולא ינטשו עוד מעל אדמתם אשר נחתי להם" נהיו להיפוכו של דבר. הדבר הזה, אדוני שר החקלאות, מעבר לכל מספר, מעבר לכל נתון, מעבר לכל חוספת כלכלית או ירידה, מעבר לכל משבר בחנום הפיננסי — הוא משבר שנוגע עמוק ללב, לנשמה, ליסוד, לשורש עניינה של החקלאות. ומי שראה חקלאים עומדים וידיהם שמוטות, נושכים את שפחותיהם עד זוכ דוכ בשעה שעוקרים את המטעים שלהם והורסים את בתיהם, לא יכול היה שלא לחוש שיש כאן איזה דבר נורא שמתרחש, של ערעור עניין החקלאות וההתיישבות מיסודו. והייתי רוצה שתכירי המתקשים, אבל לא רק הם, יתנו על כך את הדעת, יתנו על כך את הדין, בלא הבדל של תפיסות עולם וכלא הבדל של חלקי בית — כיצד נעשה דבר מתוך חשיבה לטווח ארוך, כדי שלא ישוב ולא יחזור דבר מעין זה לעולם, שתהיה חשיבתנו ארוכת-טווח.

הדברים אמורים גם בצד הקונקרטי יותר שאליו אנחנו מגיעים, בתחום התכנון החקלאי. גם כאן, אדוני שר החקלאות, מי שמגיע מן המסחר — והציג את הדברים האלה חבר הכנסת דן חיון — ובה להקביל בצורה מדויקת, בין התעשייה או המסחר ואפילו הבורסה ובין החקלאות, איננו מבין לעומק חקלאות מהי צדק חבר הכנסת יעקב צור — החקלאות עובדת וחייבת לעבור תהליכים, חייבת לעבור מודרניזציה, שכלול. דומני שאין מדינה כמדנית ישראל, שהגיעה להישגים אדירים בתחום הטכנולוגיה של החקלאות, ברוב רובם של הענפים היא משיגה את כל המדינות המפותחות והמתקדמות בעולם. החקיקה בנו ברכה גדולה בעניין זה. אבל החקלאי איננו יכול להיות סוחר בכרסה, הוא איננו יכול להפוך על-כורחו למי שעושה כל הזמן את הספקולציות האלה, ולהחליף ולשנות ענף, מרגע לרגע. כאן חייבים להבטיח את התכנון, כאן אי-אפשר לשחק רק על-פי המושגים של המשק החופשי, שהם נכונים לגבי התעשייה, מובן, הדבר צריך להיבחן על-פי היצע וביקוש.

או זה, אלא בתפיסה מחודשת, ולתפיסה כזאת אנוחנו מצפים בתשובת השר.

היור"ר מ' כהן-אביב:

תודה לחבר הכנסת חנן פורת. רשות הדיבור לחבר הכנסת אברהם כ"ץ-עוז. איננו נוכח. רשות הדיבור לחבר הכנסת מרדכי וירשובסקי, ואחריו — לאחרון הנואמים, חבר הכנסת רענן נעים.

מרדכי וירשובסקי (שינוי — מפלגת המרכז):

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה, קשה, קשה מאוד לדבר ביום כזה על עניינים, שגם אם אינם עניינים שבשגרה, כמו ענייני החקלאות, הם בכל זאת עניינים יומיומיים בהשוואה למה שמחולל בצפון. כולנו תפילה שיצליחו במעשיהם אלה שמאפשרים לנו לקיים אורח חיים גורמלי במדינת ישראל.

אדוני היושב-ראש, במשך שנים רבות הייתי עובד משרד החקלאות, אבל אינני חקלאי. התחום שלי הוא ענייני מים, והייתי רוצה להתייחס בדברי לנקודה אחת — לענייני מים, ולנקודה אחרת — לענייני המקרקעין במדינת ישראל. אני יכול לשאול את עצמי, האם טוב הדבר שנציבות המים ומינהל מקרקעי ישראל נמצאים במשרד החקלאות, האם זה מקומם הטבעי, כאשר הוקם משרד האנרגיה והתשתית. אבל מכיוון שהם שם, אתייחס אליהם במסגרת משרד החקלאות.

חוק המים, כפי שהוא הוחק ב-1959 — והיה לי הכבוד והזכות לעבוד בקשר לכך לא כמחוקק אלא כיועץ משפטי — הוא חוק חשוב. הוא הוחק בתקופה שהכלכלה והחברה התבססו בעיקר על החקלאות, לא על התעשייה. לא הצרכים העירוניים, לא קיט, מילא אז תפקיד נכבד. אני חושב שהיום, כמעט 21—22 שנים לאחר שהחוק הזה הוחק, יש מקום לרביזיה, ולא רק בסעיפי החוק הספציפיים אלא בקונצפציה הכללית. הייתי מציע לשר החקלאות לדאוג לכך שהחוק הזה, אשר פועל הלכה למעשה משנת 1959 — והוא פעל לא רע — יעבור רביזיה. אני מציע לשר שיקים גוף שיעשה את הרביזיה הזאת.

אני יודע, עוד מזמן היותי בעריית תל-אביב, שהיתה ועדה שעבדה שנתיים — שנתיים-יוצאי על רביזיה יסודית בחוק הזה. עבדו הרבה והכינו דבריה חומר, אבל הדבר לא נסתיי. אני חושב שהגיעה העת להסתכל על החוק הזה בעיניים של שנת 1982, ולהכניס בו שינויים המתאימים לחברתנו, כאשר המסחר, התעשייה, הקיט והצרכים העירוניים, הן בייצוג בגופים המוקמים על-פי חוק המים והן בזכויות להקצאת מים, יקבלו דגש חזק הרבה יותר.

נקודה שנייה היא בתחום הקרקע. אדוני שר החקלאות, כמעט ככל המקומות הנאורים בעולם, הקרקע שבתחומי הרשויות המקומיות, הימזערת לצורכי ציבור, למפעלים, לגנים, לבתי-ספר, לבתי-חולים וכו', קרקע זו רשומה במדינות מתוקנות על שם הרשות המקומית, והרשות המקומית רשאית לבנות עליה אותם מבנים, אותם מתקנים ואתם שירותים המתוכננים בתוכנית המתאר המקומית או בתוכנית המפורטת, והם רשומים על שם הרשות המקומית. היא אינה צריכה לרכוש את הקרקע מן המינהל. אינה צריכה להיכנס למשא ומתן קשה, כאשר מינהל מקרקעי ישראל מתנהג לא אחת כבעל קרקעות בעל יד קפוצה, אשר רוצה להוציא את הליהל האחרונה מהקרקע שהוא מוכר.

לדעתי, טוב הוא שמינהל מקרקעי ישראל משתדל שלא לזלזל במשאבים האלה הנקראים קרקעות לצורכי ציבור, אבל אני חושב שהמבע — כפי שהוא, שכל הקרקעות הנמצאות

ואם במסגרת התוכנית הזאת אתם, בממשלה, דנתם ודיברתם על תוכנית התשובה — אינני שמח לשם הזה, אינני סבור שיש תשובה על דבר הנורא שאירע בחבל-ימית, אולי צריכה להיות כאן חזרה בתשובה — והוצעה כאן תוכנית להקמת 15 יישובים, היכן, אדוני השר, העיגון התקציבי? היכן השניים לביצוע במסגרת הדבר המוצע כאן? אינו רואה כאן משהו; אינני רואה דבר שעומד באיזו שהיא הקבלה, באיזו שהיא פרופורציה לתוכניות המוגשות כאן. האם, אדוני השר, הכוונה ללכת לעניין זה רצינית או לא? וכולנו יודעים שכאן חורגים הדברים מן השאלה של החקלאות במוכרן הספציפי שלה. אין ספק שבאותם חבלי ארץ, כמו בכל המערכת ההתיישבותית, מרכז הכובד צריך להיות נתון בנושא של התעשייה, בנושא של היצירה שאיננה רק במגזר החקלאי. אבל האם יש על כך תשובות? האם הדבר הזה מקבל את המקום הראוי בסדר-העדיפויות, על-פי המתחייב מן היעדים שאנו מציבים? שאם לא כן, נחטא בפרע, שלא יסולח לנו, בין המלים הרמות ובין הביצוע בשטח. ודבר זה הוא בדיכום, בידי הממשלה המופקדת והקובעת, לעצמה לפחות, שלכך היא מתכוונת.

עתה אומר מלים אחרונות הנוגעות לעניין זה, והייתי רוצה לשמוע עליהן תשובה כזוהר. אני קורא כאן על תוכנית של יצירת מערכת תיירות ונופש באזור צפון-מזרח הכינרת ליישובי רמת-הגולן — דבר יפה כשלעצמו. הייתי בימים אלה ברמת-הגולן ושמעתי על התוכניות של יישובי רמת-הגולן. אכן הגיעה הקשה, שמעבר למערכת החקלאית המפותחת שנקמה שם, הם ישתרו ידם גם בנושאי תיירות ונופש. אכן הגיעה השעה שהכינרת — כפי שנאמר — בריכת המים הלאומית שלנו — ביטוי שלא היה חביב על רחל המשוררת שהזכרה כאן, אבל כך היא משמשת לחלקים גדולים של האוכלוסייה במדינה — תצבור שלב של תכנון ושיבוץ במסגרת פרויקטים של תיירות ונופש.

אבל באותה שעה אני קורא דבר, שעל-כך-פנים אותי הוא זועזע והחריד: בצפון-מערב הכינרת, 10% משטח חופה של הכינרת נמסר בימים אלה לידיה של הכנסייה הקתולית, תוך מגיעת אפשרות מיהירים להשתכן בה, תוך עקירת "כרי דשא" — אכסניית נוער יפה, מפוראת, וכפי שמצוין כאן — באחריותן של היתיי שמח אס התייה לך, אדוני שר החקלאות, הכחשה או הבהרה. אני קורא: "שר החקלאות החדש, שמחה ארליך, הממונה על מינהל מקרקעי ישראל, לא היה ככל הנראה תמים-דעים עם קודמו ועם הרמטכ"ל, באישורו נחתם הסכם חפזני עם האגודה הגרמנית הקתולית מקלן". רבותי חברי הכנסת מהגליל, אני חושב שעל כך יש צורך לזעזע שמים וארץ. הייתכן הדבר, שחלק נכבד מחופה של הכינרת יהיה סגור בפני יהודים ויהפוך להיות חלק של הכנסייה הקתולית, תוך עקירת יבדים שכבר התבססו? אינני מצוי בשאלה היווידית ובקושיאנים מלפני מאה שנה או מעבר לה, גם אינני יודע איך נרכשו האדמות, אבל בדבר זה, שהוא בעל ערך לאומי, יש מקום למה שנקרא בחוקי מדינת ישראל — ותוקף מדינת ישראל חלים גם על הכינרת — הקצאה לצורכי ציבור. אינני סבור שמוותר לנו להשלים עם הדבר הזה, לפתח צד אחד של הכינרת בשעה שחלקו השני יימסר לידי נוצרים ויהפוך להיות סגור בפני יהודים. יש כאן דבר המעלה הרעור — כפי שכונתת יהודית אילן — על חסמונת ימית. אינני רוצה שחסמונת ימית, סיגורם ימית, ישוב לחלל בתודעתנו כדבר שמתקיים, והייתי מצפה לתשובה קונקרטית על השאלות הללו שהעליתי.

ובסימו של דבר: אין ספק, החקלאות נתונה במשבר. התשובה על כך איננה רק בפתרונות קונוקטורליים בפרט זה

היושבי ראש, אני מכקש לשלוח ברכת חוק ואמץ לחילולי צה"ל בחזית הצפון. אני חדרר אמונה כי אומנס ישיג צה"ל את יעדו — להרחיק מטווח יישובינו בצפון את ירי הקטיושות ולהבטיח את שלום הגליל.

במשך שנים רבות, עד השבוע האחרון, סבלו יישובינו קשות מכנופיות המחבלים, ואין מנס אלא להבטיח את אורחי המדינה ותושבי גבול הצפון על ידי הרחקתם של קני המרצחים אל מעבר לאזור הליטני והזהרני. במכה נכבדה זו הגני שולח ברכה נאמנה ליישובינו בצפון על עמידתם האיתנה בשעה קשה זו. יהי רצון שיתקיים בנו: כן יאבדו כל אויביך ישראל, ואוהביו — כצאת השמש בגבורתו.

אנחנו דנים היום על חקלאות. אנינו חושב שאנחנו מחכוונים לרדן ברצינות על המצב בחקלאות. משום שאינו צריכים עכשיו לקיים דיון ולקבל החלטות. במושב החורף של הכנסת קיימו דיונים רבים בנושאים רבים בחקלאות. קיימו דיון בנושא הפרחים. קיימו דיון במשבר המצוקה של קבוצות גדולות של יישובים. בנושא הזה יש גם החלטות של ועדות הכנסת. יש החלטות של ממשלת ישראל, ויש גם החלטות של מליאת הכנסת. לדאכוני הרב, אין אנחנו מקבלים את החלטותיה של מליאת הכנסת, ואין אנו מקיימים את החלטות הוועדות למיניהן.

השאלה היא, אדוני שר החקלאות, איזו עדיפות תיתן ממשלת ישראל לחקלאות? האם תתיה זו עדיפות ברורה וחדה? באיזו עדיפות תקציבית רואה ממשלת ישראל את החקלאות? ברנע. שממשלת ישראל תראה, את החקלאות בעדיפות לאומית מדרגה ראשונה, אני משוכנע שהיא תמצא את המשאבים הכספיים והאנושיים הדרושים כדי לתת תשובות על הבעיות השונות. עובדה היא, שממשלת ישראל כעבר, עד לפני 4-5 שנים, נתנו לחקלאות עדיפות עליונה, ואומנס ההתיישבות החקלאית הגיעה להישבים, ששום מדינה בעולם לא הגיעה אליהם. אבסולוטית: ובזמן זה קצר. החקלאות במדינת ישראל הגיעה להישבים עצומים, גם טכנולוגיים, גם באספקת מזון לאוכלוסייה כולה וגם ביצוא. עד כדי 30% מכלל היצוא הישראלי.

התקיים דיון והוחלט לתת תמיכה, ועזרה כספית ליישובי המצוקה. משרד החקלאות ומשרד האוצר קיימו בדיקה יסודית מה נעשה בהתיישבות. מי הם הזקוקים לעזרה אמיתית. הם התבססו על נתונים המתייחסים לשנה קודמת. אחרי שנה של דיונים הוחלט על סכום של 400 מיליון שקל כעזרה לקבוצות מושבים. 400 מיליון שקל אלה הפכו במרוצת הזמן ל-300 מיליון שקל בלבד. ומי מאתנו אינו יודע מה הם 300 מיליון שקל המועברים שנה אחת להכריזה, הדין וההתנגדים, איזה ערך בכלל יש להם? שני האוצר נוהג כל הזמן למשוך דיונים והחלטות, כדי להרוויח זמן. במצב כזה, עד שהוא מבצע את ההחלטות, עלול לקרות, חסיסחלילה, שלא יישארו לנו יישובים. אם לפני שנה היו לנו בסך הכול 50 יישובים בצרה, הרי לפני כחצי שנה כבר הגענו ל-100 יישובים כאלה, ולפי הערכתי נגיע בקצב הזה לכך שרוב המשק המושבי החקלאי יהיה במצב כזה, שכמעט לא תהיה חקלאות.

צדק חבר הכנסת דן חייקן באומרו, שהבעיה אינה רק כספית. נכון שספק לא יפתור את כל הבעיות, ודרושים עוד כמה דברים. לכן אמרנו מעל במה נכבדה זו, שיש צורך לא רק בכסף, וזו בהחלט שאלה של מדיניות. הבעיה על שורה שלמה של הצעות, בלי תכנון מסודר, בלי מדיניות סובסידיות, בלי מדיניות הקובעת מי יגדל מה והיכן — לא תתקיים חקלאות. בלי לקבוע מחירים מובטחים, חקלאי אינו יכול להיות בטוח

ברשויות המקומיות, גדולות וקטנות, עיירות פיתוח וערים גדולות בישראל, כל הקרקעות האלה, כמעט כולן, רשומות על שם המדינה, וכאשר רוצים לרכוש אותן לצורכי ציבור, יש בעיה, בעיה קשה מאוד. במצב הזה יש לטפל.

אני חושב שהגיעה העת, שהציבור המקומי, הקהילתי, יקבל את השליטה על הקרקעות האלה למטרות הציבוריות. אני אומר שהוא צריך לקבל אותן למטרות של ספקולציות: אני אומר שהוא יכול למכור אותן ולעשות כל מיני פעולות כדי להרוויח באמצעותן, לעשות כל מיני מכרזים פיקטיביים או כל מיני פיקטיביים, אבל אני חושב, שכל עוד השלטון המקומי, הרשות המקומית המסוימת משתמשת בקרקע לצורכי ציבור, כמגדיר בחוק — הקרקע הזאת צריכה לעמוד לרשות חיים. זה טוב לשלטון המקומי, זה טוב גם למדינה, ובוודאי טוב לאזרחים.

ונקודה אחרונה: אני חושב שמינהל מקרקעי ישראל יכול היה לגרום בצורה רצינית ביותר להוזלת מחירי הקרקעות. אילו חילק ביד רחבה קרקעות לבנייה, לא לחברות בניה אלא ליחידים, כוונתי למדיניות בדומה לתוכנית "בנה ביתך" הקיימת בעיירות פיתוח, באזורי פיתוח; לעשות זאת כמדיניות ככל חלקי הארץ. לא צריך לחשוש אפילו מבנייה נוספת באזור החורף, כי ממילא יבנו שם, בסופו של דבר, כדאי לעשות זאת בצורה מתוכננת. זה יוריד את מחירי הקרקעות, ואז הדבר המעיק ביותר על אזרחים, צעירים ולא כל כך צעירים, אשר רוצים להסתדר בחיים, המגורים, הבעיה הזאת תהיה קלה קצת יותר. אני יודע שמחירי הקרקעות אינו הבעיה היחידה המכבידה על מחיר הבניה, ואני יודע שבכך לא תיפתרנה כל הבעיות. אני גם יודע, שיש סכנות בעניין הזה, ואף-על-פי-כן אני חושב, שהמגמה צריכה להיות, שבעיירות פיתוח, בדרום הארץ, שם אין בעיית קרקע — לא שארצנו גדולה כל כך, אבל בכל זאת יש קרקעות די חצוצר, — שם הקרקע תימסר כמעט חיים. אנשים יפתחו, ישיקו, יעבדו תוכניות, הרשות המקומית תיתן להם את התשתית במחיר מסוים, אבל מינהל מקרקעי ישראל לא יהיה גורם עוצר למכירת הקרקע. בצורה כזאת יוכל מינהל מקרקעי ישראל לתרום תרומה רצינית להורדת מחירי הדירות בארץ. אם נעשה זאת, אני חושב שעשינו צעד בכיוון הנכון.

אני רוצה לומר, שיתכן מאוד שצריך לחשוב, כפי שאמרתי בהתחלה, האם מנהל מקרקעי ישראל ונציגי המס הם חלק אינטגרלי, כיום, של משרד החקלאות. לי יש ספקות בדבר. אבל אם יחליטו כך, אז גם במסגרת משרד החקלאות, האלמנט של האינטרסים של המשתכן והאינטרסים של הקטורים של האחרים של הכלכלה והחקברה צריכים למצוא במידה רבה יותר את ביטויים במס ובקרקע. אם כי אני חושב, שבמבנה של משרד החקלאות לא יהיה קל לעשות זאת מבחינה פסיכולוגית, לכן, לדעתי, הטוב ביותר הוא להוציא את היחידות האלה ממשרד החקלאות ולהעביר אותן למשרד האוניברסיטה והתשתית, אבל זה חלוי, כמובן, במאבקים של משרדים ובהשקפות עולם, ולא אוכל להכניס את ראשי בין הרים גדולים אלה. אבל אין זה משהו, שבמבחינה עניינית צריך להתמודד עם הדברים, כי רק כך יוכלו משרד החקלאות, או נציבות המים או מינהל מקרקעי ישראל, למלא את תפקידם כראוי. תודה.

היו"ר מ' כהנא-אביב:

תודה לחבר הכנסת מרדכי וירשובסקי, רשות הדיבור לאחרון הנואמים בדיון זה, חבר הכנסת רענן נעים.

רענן נעים (המערכ):

אדוני היושבי ראש, כנסת נכבדה, ברשותך, אדוני

לפתח נושאים ליצוא. ואומנם מדינת ישראל השקיעה כספים ומאמצים רבים מאוד כדי לפתח נושאים ליצוא. הגיעו להישגים בנושא הפרחים. בנושא ירקות ליצוא וכשורה שלמה של נושאים. מה קרה עם זה? לפחות 2,000—2,500 מתיישבים הוניחו את החממות שלהם ויתרו על השקעות ברכוש, על ציפיות ואמונה רבה, והלכו לעבוד בחוץ. מה אדם חושב? אדוני שר החקלאות, אתה חושב שהמתיישבים במושבים שלנו הם מוצלחים פחות משאר אזרחי המדינה? הם יכולים להיקלט בכל מקום אחר בארץ. אבל, האם אנחנו מוכנים לשלם את המחיר של נטישת כפרים, של נטישת יישובים? האם אנו רוצים שהאדמה, המים וכל העשייה הזאת יהיו בידי הסוחרים והאפנדים, כפי שאמרתי?

יישובים רבים הנמצאים במצוקה גם אינם זוכים לשום טיפול מצד משרד החקלאות, ואני אומר את זה בפירוש: אנו נפגשים עם נציגי משרד החקלאות, מנסים למצוא אתם שפה משותפת, ושר האוצר אינו אומר אף מלה אחת. התקיים דיון על תקציב המדינה. שר האוצר דיבר על תקציב המדינה, אך לא אמר מלה אחת על החקלאות. עקבתי בנשימה עצורה אחר דבריו. רציתי לראות אם הוא יאמר מלה אחת על החקלאות. האם קרה במשך 34 שנות קיום המדינה ששר האוצר נהג כך? ספיר המנות, רבינוביץ המנות, לוי אשכול המנות ושרי אוצר אחרים, ייבדלו לחיים ארוכים — האם קרה ששר האוצר עלה על הבמה ולא הקדיש חמש דקות, שתי דקות, משפטים ספורים להדגשת החשיבות הלאומית של החקלאות, העזרה שיש לתת לחקלאות? שר האוצר יורם אריזר לא אכפת לו, ואיני סבור שזה היה מקרי. זו מגמה של שר האוצר.

אם שר החקלאות אינו מסוגל להתמודד עם זה, אני מציע לך בכל הרצינות, אדוני שר החקלאות, שתתפטר: בפירוש תתפטר. אינך שר זוטרי. יש לך מעמד של ראש מפלגה ושל סגן ראש הממשלה. ממה נפשך? או תחייב את הממשלה ואת שר האוצר לתת את המשאבים ואת מה שצריך לתת לחקלאות, ולפחות לבצע את ההחלטות שאתה ואנחנו החלטנו, או פשוט מאוד תודו: אני מצטער, נכשלתי, אני מתפטר.

היור"ר מ' כהן-אבידב:

תודה לחבר הכנסת רענן נעים. חבר הכנסת, תם הריון על משרד החקלאות. תשובת השר חניתן כאחת הישיבות הקרובות.

חברי הכנסת, הישיבה הבאה תתקיים, אם ירצה ה', מחר בשעה 4 אחר-צהריים. הישיבה נעולה.

שאוּמַנִּם אַחֲרֵי הַשְׁקָעָה עֵמֶל כֹּה רַב, כִּסֵּף כֹּה רַב, כִּשְׁהוּא וּמִשְׁפַּחְתּוֹ עוֹבְדִים יוֹמָם וּלֵילָה כְּדִי לְהוֹצִיא אֶת פְּרוֹנִסְתָּם מִהַחֲקָלָאוֹת הַזֹּאת — עֲמְלוֹ יִישָׁא פְּרִי. בְּמִצָּב שֶׁבוֹ הַחֲקָלָאִי אֵינוֹ יִכּוֹל לִפְרֹנֵס אֶת עֲצָמוֹ וְאֶת מִשְׁפַּחְתּוֹ, אֵינִי הוֹא יִכּוֹל לְהַבְטִיחַ אֶת עֲתִידוֹ בַּחֲקָלָאוֹת.

אני אומר לכם, חברים, חקלאות תהיה באותה מידה שאזרחי ישראל ירצו לקנות. אין בעיה של ייצור בחקלאות. ייתכן — כפי שסבורים אולי כמה שרים בממשלה הזאת — שניתן לקיים חקלאות בכבוד כמו בארצות-הברית. יכול להיות, אם זו מדיניות הממשלה, אזי אפשר לעשות זאת. כיום למעשה מינהל התכנון עבר מידי משרד החקלאות לידי סוחרים, לידי אפנדים. אולי ממשלת ישראל אינה מודעת לאסון — ולדעתי זה אסון לאומי — של ספסרות באמצעי ייצור, בקרקע ובמים. יש החכרת משנה בחוץ המושב, בין המושב ובין סוחרים, בין המושב ובין אפנדים. אם לחקלאות כזאת התכוונה ממשלת ישראל בשלוש — ארבע השנים האחרונות, הרי הצלחתם. אבל אני מזהיר אתכם מפני הסכנה הלאומית שתעמדו בפניה.

אני חושב שאין מדינה בעולם, שבה החקלאות אינה מוחזקת בצורה כלשהי על-ידי המדינה. כמעט שאיני מכיר מדינה כזאת, ושמעתי, קראתי, ראיתי וביקרתי במדינות רבות; התעניינתי בנושא החקלאי. אין מדינה שבה הממשלה אינה מחזיקה בצורה זו או זו את החקלאות ותומכת בה. כך זה בהולנד, בשווייץ וגם בארצות-הברית. אם אין עושים זאת, אין חקלאות. ולנו, למדינת ישראל, הנמצאת במצב ביטחוני חמור ביותר, יש עניין נוסף, מעבר לחקלאות, העניין הביטחוני. אם איננו יכולים להבטיח תמיכה לחקלאות הזאת, כדי שתהיה כפי שהיא צריכה להיות, לא תהיה לנו חקלאות. לא תהיה חקלאות, לא תהיה התיישבות. אמר זאת ידידי חבר הכנסת צור.

ההתיישבות המושבית אינה יכולה לתמרן את עצמה למצב, שבו היא יכולה לעבור לתעשייה בקלות כה גדולה. אני מנוסה בנושא הזה. עסקתי בנושא התעשייה, ואני אומר שאין זה פשוט, זה יימשך עוד שנים. עד שנגיע להישגים חלקיים, לא תישאר התיישבות, חלילה.

אם אינכם יכולים לעזור למושבים אלה, שאינם יכולים לעבור לתעשייה, שאינם יכולים להתמודד עם השגת הון חוזר, לא תהיה ברירה, ובחקלאות יעסקו אחרים. יעסקו בה החזקים, הסוחרים, האפנדים, עם כל הסכנה הלאומית שבדבר. אנחנו רואים את זה. עד לפני כמה שנים, לא הרבה, 7—8 שנים, חשבנו שהחקלאות הגיעה לריווייה מקומית, ושאונו צריכים